

HUKUK:

- I. Özel Hukuk
- II. Kamu Hukuku:
  - Anayasa
  - İdare
  - Genel Kamu Hukuku

Genel Kamu Hukuku:

- Devlet teorisi
- İnsan hakları

- * Devletin kökenine ilişkin açıklamalar hukuka bakış açısı ile paraleldir.
- * Devlete nasıl baktığımız hukuka da nasıl baktığımızı gösterir.
- * *"Hukuk, devletin varlığını sürdürmeye dair kurallardan oluşur."* > Yani eğer bireylerin varlığına yönelik olsaydı kaos olurdu.

Devletin ve Hukukun Kesişmesi:

- Devletin ve iktidarın nasıl ortaya çıktığına ilişkin teoriler hukukun nasıl ortaya çıktığına ve nasıl işlediğine dair teorilere de şekil veriyor.

Temel Kavramlar:

1. İktidar:

- Başkalarının davranışlarını etkileyebilme ve kontrol edebilme yeteneğidir.
- İnsanlar arasındaki en yaygın ilişki biçimlerinden biridir.
- En küçük topluluklarda, hatta yalnızca iki kişi arasında bile görülür. İktidar, birden fazla kişinin olduğu her ilişkide söz konusudur denilebilir.

2. Siyasal İktidar:

- Siyasal iktidar, "iktidar" kavramından biraz daha farklıdır.
- Toplumun bütünü düzeyinde ortaya çıkan iktidar, siyasal iktidar olarak adlandırılır.
- Genel Kamu Hukukunda bahsedilecek olan "iktidar" siyasal iktidardır.
- Siyasi iktidar, toplumun geneline hükmedebilme yeteneğidir.

3. Meşruiyet:

- Yasallıktan farklı. Bir eylemin sadece yasal dayanağa sahip olması değil; aslında onun kabul edilmesi, ona onay verilmesi, rıza gösterilmesi de gerekir.
- Bir yönetimin daimi olabilmesi için, egemenliğini sürdürülebilir kılması için toplum tarafından meşru kılınmış olması gerekiyor.
- Her devlet değişen düzeylerde açık ya da örtülü olarak baskıya başvurur; ama bir devlet meşruiyetini salt baskıya dayanarak kuramaz, bir süre sonra o devlette kaos çıkar.
- Meşruiyet, gücün keyfi, belirsiz biçimde kullanılmayıp kurala bağlanmasıyla sağlanır.
- **Rousseau - "Toplum Sözleşmesi"**: *"Eğer kuvveti hak, itaati de görev haline getirmeyi bilmiyorsa, toplumda en kuvvetli olan dahi sürekli olarak üstünlü sağlayabilmek için yeterince kuvvetli değildir."*

ilkel toplumlar -> kent devleti -> feodal dönem -> modern devlet

imparatorlukları neden bu çizelgeye sokmuyoruz?

- devletler kadar tamamen merkezi iktidarın olduğu, ulus ağırlıklı bir topluluk değil.
- zora dayalı bir birliktelik.
- ortak bir ulus bilinci yok. çok uluslu.
- global olduğu için devletten daha farklı bir siyasi birim. siyasi birim tipi farklı olduğu için devlete giden süreçte yer almıyor.

4. Egemenlik:

- Modern devletin ortaya çıkması ile birlikte gündeme gelmiş bir kavramdır. Modern devletin tipik unsurlarından biridir.
- Egemenlikle birlikte devleti yönetenler bir yetkiyi kullanmaktadırlar.

5. Devlet:

- “Nerede toplum varsa orada hukuk vardır” diyebiliriz ama “nerede toplum varsa orada bir devlet vardır” diyemeyiz.
- Önce kabileler ortaya çıkmış. Bu ilkel topluluklar genelde çekirdek aile şeklindeymiş, bahçecilikle uğraşmışlar, geleneksel ilişkiler. Yerleşik tarıma geçişle iş bölümü ortaya çıkmış. Liderler, yönetenler vs. türemiş. Üretim araçlarının özel mülkiyeti ve sosyal sınıf henüz yok.
- Devletsiz toplumlarda yöneten/yönetilen yok. Bunlar devletli toplumda ortaya çıkmış.
- Pazar, piyasa yok; çünkü insanlar ihtiyaçlarından fazlasını üretmeye yatkın değil. Devletli yapıyla piyasalar oluşuyor.
- Yazı yok, ihtiyaç da yok. Üretim araçlarının özel mülkiyeti de yok.
- Siyasi iktidar yok, devletle şekil olan bir konum.

Devlet öncesi topluluklar ile ilgili yanlış bilinenler:

1. Çok barbar ve şiddet yanlısı oldukları. Bir anda devletle modernleştik.
2. Her ilkel toplum nihayet bir devlete dönüştüğü. (Günümüzde hala ilkel, kabile halinde yaşayan ve devlete dönüşmemiş topluluklar mevcut.)
3. Şiddetin devlet ile birlikte gündelik hayattan çıktığı. (Hala şiddet var.)
4. İlkel toplumda ne varsa, modern devlette o asla yok.

11/02/2016

I. İlkel Toplumlar:

- Her ilkel toplum bu şemayı takip ederek modern devlete ulaşır diyemeyiz. Günümüzde hala ilkel topluluklar olarak yaşamlarını sürdürenler vardır.
- Yapılan çalışmalar gösteriyor ki ilkel toplumlar bahsedildiği kadar barbar toplumlar değildir. İlkel topluluklar sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamak için çalışan, üretim yapan topluluklardır. Henüz pazar ya da piyasa kavramları ortaya çıkmış değildir. İhtiyaç fazlası, pazarda/piyasada karşılanır. İlkel topluluklarda ihtiyaç fazlası söz konusu değildir.
- İlkel toplumlar sadece kendi ihtiyaçları için çalıştıkları için modern devletlere göre daha az çalışmaktadırlar.
- Ticaretin gelişmesi yazının ortaya çıkışında rol oynamıştır.
- Kan bağı, soy bağı önemlidir.

ANTİK YUNAN DÖNEMİ:

II. Kent Devleti:

- Aslında günümüze göre çok küçük ölçekli siyasal yapılardır. 5, 10 bin, belki biraz daha fazla nüfuslu olan yapılardır.
- Kent Devleti = Polis = Site (Burada bahsedilen “polis”, hukuk devletinin karşıtı olan “polis devleti” değildir.) Nüfusları az, sınırları çok belli olmayan. Sayıları 750 civarı.
- Kent devletlerinin hepsi demokratik değil, Bazıları otokratik. **O dönemde doğrudan demokrasinin uygulandığı 2 devlet var:**
  - Sporta
  - Atina

Peki nasıl bu kadar demokratikler?

- Nüfusu az
- Toplum birbirine çok benzeyenlerden oluşuyor, etnik farklılıklar az. Dolayısıyla da kaosa sebep olmuyor; yani homojen yapıda. Örneğin; Türkiye.
- Siyasal hayata aktif katılmak çok çok önemli. Antik Yunan yurttaşı için politikaya katılmak, siyasette yer almak özgürlüğün baş unsuru. Söz sahibi olmak doğrudan demokrasinin vazgeçilmezi. **Onlara göre ancak kamusal hayata karıştığımızda özgürleşebiliriz. **Örnek:** Antik Yunan’da jüri sistemi var, halk yeri geldiğinde yargıçlık yapabiliyor. “İdiotes” sözcüğü siyasi hayata duyarsız olana deniyor. Ahmak diyorlar, o kadar önemli; ama bugün bizler özgürlüğü devletten ziyade kendi alanımızda arıyoruz. Antik Yunan’da temsili demokrasi kabul görmüyor. Bugünün aksine; “**devlet biziz**” anlayışı var.
- İlkel toplumlarda kan bağı önemliyken, kent devleti ile “yurttaşlık bağı” ön plana çıkıyor. Yurttaşlık bağı, kent devletine karşı belirli yükümlülükler getiriyor.
- Antik Yunan: yurttaşlar, köleler, yabancılar. Antik Yunan’da özgür olmak, “köle olmamak” demektir. Antik Yunan’daki yurttaşlık bağı, her yurttaşın yönetsel faaliyetlere ne ölçüde katılacağını anlatıyordu. Politikaya katılmak site yurttaşının hem hakkı, hem de görevidir. Ben, beni yönetme işini başkalarına devredersem başkaları benim adıma karar verir. **Doğrudan demokrasi** denilen şey ile benim de siyasetle uğraşmam, yönetime katılmam gerekir.
- Doğrudan demokrasi denildiğinde ilk olarak Antik Yunan akla gelirse de o dönemin koşullarına bakıldığında kölelik ve kadınların yönetimine katılmadığı görülmektedir. Bu koşullar doğrudan demokrasi ile çelişmektedir.
- **Antik Yunan’da yasama, yürütme ve yargının karşılığı:**
  - Halk Meclisi
  - Beşyüzler Konseyi
  - Halk Mahkemesi

A. Sokrates:

- Yazılı hiçbir eser bırakmamıştır. Öğrencileri, onun görüşlerini kitaplaştırmışlardır.
- Demokrasi yanlısı değildir. Oligarşiden yana. Sokrates, doğrudan Antik Yunan demokrasisini eleştirmektedir. Sokrates’e göre siyasete katılma eli sadece aristokrasi de olmamalıdır; ama siyasete katılmak için de kişinin belli bir bilgi ve erdeme sahip olması, ruhunu eğitime konusunda kendini eğitmesi gerektiği görüşündedir. Siyasetle uğraşmak yine belli bir sınıfa bırakılmış bir iştir ama burada aristokrasi sınıfından farkı şudur ki; insan kendini eğitebilirse siyasetle uğraşabilir, belli bir sınıftan gelmesine gerek yoktur.

- Sokrates aynı zamanda aristokrasiyi de eleştirmektedir. Aristokrasi, bilgi ve erdemin sadece aristokrat sınıfında var olduğu ve halkın bu sınıf tarafından yönetilmesi görüşündedir. Sokrates'e göre siyasete katılma eli sadece aristokraside var olmamalıdır.
- Sokrates, bilginin sonsuz olduğu görüşündedir. İnsan ne kadar çok biliyorsa, bir o kadar da ne kadar çok şey bilmediğinin farkını varır.
- Önemli olan kent devletinin varlığını sürdürmesidir. "Biz bu yasaya uymasak bile itaat etmek zorundayız" görüşündedir; bu nedendir ki kendisi hakkında idam cezası verildiğinde kaçmak yerine yasalara uyarak kendi idam cezasına karşı gelmemiştir.

Yasaya uymak önemlidir ama yasanın kendisi adaletsizliğe yol açıyorsa ne yapmak gerekir?
Sivil itaatsizlik.

B. Platon:

- Sokrates'in öğrencisidir. Sokrates'in başına gelenlerden sonra demokrasiye şüpheyle yaklaşmaya başlıyor. Doğrudan demokrasiyi eleştiren bir düşünürdür.
- "Ya krallar filozof olmalıdır ya da filozoflar kral olmalıdır."
- "Adalet herkese hakkı olanı vermektir."
- **Gençlik dönemi eseri:** "Devlet"
- **Yaşlılık dönemi eseri:** "Yasalar"
- * Bu iki eser arasında epeyce bir fark bulunmaktadır. Yasalar'da demokrasiye daha yakın fikirler ortaya koyuyor.
- "Doğduğun an bulunduğun sınıf hangisiyse onun gereklerini yerine getirmek zorundasın" görüşündedir. "Sen doğduğunda aristokrasi sınıfına aitsen senin mayanda altın var" demektir.
- Aslında ideler dünyasında var olan bir ideal devlet var ve yeryüzünde var olan her devlet de ideler dünyasında var olan mükemmel devlete benzemeye çalışıyorlar.
- Platon da demokrasiye mesafeli yaklaşıyor; çünkü demokraside çoğunluğun dediği oluyor, azınlık temsil edilmiyor.
- **Mağara metaforu:** Mağarada kalan insanların gördükleri gölgeler nesnelere izdüşümleridir. Bir de o mağaranın dışında, dışarıda olan idealar dünyası vardır.

18/02/2016

C. Aristoteles:

- Sokrates ve Platon gibi demokrasiye kuşkuyla yaklaşır. Aristoteles ise Platon kadar radikal bir demokrasi karşıtı değil. Aristoteles demokrasi için "Politeia'nın yazılmış biçimidir" diyor. Ona göre iyi bir yönetim biçimi demokrasiye desteklenmiş aristokrasidir. (ılımlı demokrasi)
- Devlet; insanlar sosyal, toplumsal varlıklar olduğu ve bir arada yaşama gereklerinden dolayı ortaya çıkmıştır. İdeal bir devlet; "erdemli ve bilge insanların yaşadığı devlettir" diyor.
- Madde / Form: Bir maddeler dünyası, bir de ideler dünyası var. Her maddenin idesi o ideler dünyasında var. Her şeyin mükemmel formu ideler dünyasında yer alır. Maddenin içindeki formu ortaya çıkarmak önemlidir. ****Örnek:** İnsanların bedeni insanların maddi varlığıdır. Form ise akıl ve ruhtur. Benim nasıl daha iyi olacağıma ilişkin unsurlar formumda; yani aklımda ve ruhumda yatıyor.
- Bir toplumun iyi yönetilebilmesi ve ayakta kalabilmesi için erdemli insanlardan oluşması gerekir. Erdem, her şeyin ortasıdır; yani bir toplumda aşırı uçlar olmamalıdır. Örneğin; aşırı zengin - fakir,

eğitimli - cahil. Toplumların da erdemle yönetilebilmesi için toplumların farklı kesimleri arasındaki dengenin gözetilmesi gerekir. ****Örnek:** Paranızı çok kısarsanız, gereken yerde bile harcamazsanız cimri olursunuz ve bu bir uç noktadır. Fazla fazla harcarsanız savurgan olursunuz. Bunun tam ortası cömert olmaktır. Bu her şey için bu şekilde düşünülebilir.

ARİSTO x PLATON

Aristo:

- *Demokrasi - aristokrasi karması.*
- *Daha ılımlı. Erdem ve her şeyin ortası olmalı.*
- *Toplumun iyi yönetilmesi için orta tabaka olmalıdır.*

Platon:

- *Sokrates'in yaşadıkları sebebiyle demokrasiyi eleştiriyor, savunmuyor.*
- *Sınıflı bir toplum yapısı olduğunu ve herkesin yapması gerekenlerle uğraşması gerektiğini savunuyor. Ancak vasıflı, erdemli, üst insanlar yönetsin diyor.*
- *Yeterince bilgili olmayanlara devleti yönetme, onu yönlendirme hakkı verilmesi yanlış diyor.*
- *Herkesin ne olacağı "hamurunda vardır" der. Demokrasi olmasın!*

Yönetim:

I. İyi yönetim:

- Monarşi
- Aristokrasi
- Cumhuriyet / Politeia: Yönetim çoğunluğun elindedir ve yurttaşların ortak **yararı** için çalışılır.

II. Kötü yönetim: iyi yönetim yozlaşırsa ortaya çıkar.

- Tiranlık
- Oligarşi
- Demokrasi: Cumhuriyet yozlaştığı takdirde yönetim çoğunluğun elindedir ve çoğunluğun **çikarı** için çalışılır.

Yönetim biçimleri 3'e ayrılabilir:

- Tek -> monarşi -> tiranlık
- Grup -> aristokrasi -> oligarşi
- Halk -> cumhuriyet -> demokrasi

ROMA İMPARATORLUĞU:

- Antik Yunan kent devletleri Makedon istilalarıyla son buluyor.
- Roma İmparatorluğu, İtalya civarındaki kent devletlerinden.
- Antik Yunan'ın düşünsel temellerinde dayanıyor.
- Demokrasi değil. Cumhuriyet ile yönetiliyor.

- 500 yıl sonra çöküyor. Büyük bir iktidar boşluğunun doğmasına sebep oluyor. Feodalizm denilen dönem böyle bir boşlukta doluyor. Roma İmparatorluğu gibi güçlü bir yapı yok. Beyler, lordlar vs. var.

HELENİSTİK DÖNEM:

- Kent devletlerinin yıkılması ile ortaya çıkan dönemdir.
- Makedonya İmparatorluğu
- **Epikürcüler:** Helenistik Dönem’de belirleyici okullardan biri. İnsanların ortak iyiliği sağlamak için biraraya gelerek bir toplum oluşturma fikridir. İnsan doğası gereği acıdan kaçır, hazza yönelir. Ahleken doğru olanın da bu olduğunu düşünürler.
- **Stoacılar:**

* **Toplum Sözleşmesi:** Günümüzdeki anayasalara benzetebiliriz. 15-16. yüzyılda göreceğiz.

FEODAL DÖNEM VE FEODALİZM:

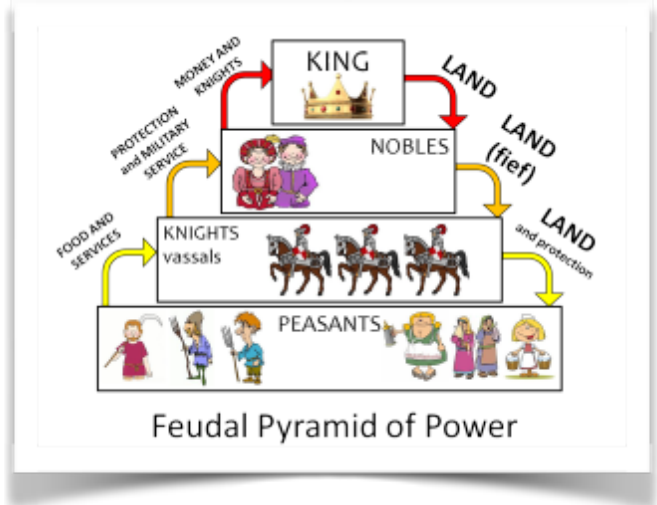
- Merkezi iktidarın, merkezi otoritenin yokluğu. İktidarın farklı farklı güç odakları arasında dağıldığı, parçalanmış, çok yapıllı siyasal, toplumsal, ekonomik sistem.
- Feodalizm ile birlikte hem bir siyasal yapı, ekonomik yapı hem de buna uygun bir hukuk ortaya çıkıyor.
- 9. yüzyıldan Ortaçağ sonuna kadar.
- Osmanlı İmparatorluğu’ndaki karşılığı: **derebeylik**.

Sınıflı bir toplumsal yapı:

- Soylular ve din adamları: Kral şeklen en tepededir. Aslında en güçlü olan Kral değildir.
- Savaşanlar: Daimi, düzenli olarak varlığını sürdüren bir ordu yok.
- Çalışanlar/çiftçiler

“**Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla**” -> **Feodal toplumun meydana geldiği 3 sınıf:**

- Dua edenler
- Savaşanlar
- Çalışanlar

* **O günlerde yaşayanlardan biri bunu açıkça görmüş ve şöylece değinmişti:**

“Çünkü hem muharip hem rahip
Çalışanın sırtından geçindir.”

• **Malikane sistemi:** Batı ve Orta Avrupa’nın çiftlik arazilerinin büyük kısmı “malikane” (manor) denilen bölgelere bölünmüştü. Bir malikane bir köyle, çevresindeki, köy halkının işlediği birkaç yüz dönüm ekilebilir topraktan meydana gelirdi.

Üretim birimleridir. Bu arazilerde köylüler çalışıyor. Hem varlıklarını sürdürüyorlar, hem malikanenin hem de kendi ihtiyaçlarını gideriyorlar. Her malikane arazisinin bir beyi vardı. Feodal dönem için, “*topraksız bey, beysiz toprak olmaz*” denir. Ekilebilir arazi ikiye ayrılmıştı. Bir kısmı

beye aitti ve “demesne” adıyla anılırdı; geri kalan toprakta asıl çalışan kiracılara aitti. Malikane sisteminin bir garip özelliği, her çiftçinin toprağının tek parça olmayıp, 1 sayılı şekilde görüldüğü gibi dilimlere ayrılmasıydı. Feodal sistemin ilk günlerinde bu durum lordun toprağı için de geçerliydi; o da ötekilerin arasına karışmış dağınık dilimlere ayrılmıştı ama daha sonraki yıllarda tek bir büyük toprak parçası haline geldi. **Bu tarla dilimleri feodal dönemin tipik özelliğiydi.** İsrafa yol açıyordu ve birkaç yüzyıl geçtikten sonra bundan tamamen vazgeçildi. Günümüzde; nadas, dinlendirme, gübreleme gibi türlü türlü toprağı verimlendirme yolları.

Malikane sisteminin 3 önemli özelliği:

1. Ekilebilir arazinin iki parçaya ayrılması, bunlardan birinin beye ait olması ve yalnız onun adına ekilmesi.
2. Birçok kiracı arasında bölünmesi; toprağın şimdi olduğu gibi tek parçalı tarlalar halinde değil de dilimler halinde ekilip biçilmesi.
3. Kiracılar yalnız kendi topraklarında değil, aynı zamanda lordun toprağında çalışmak zorundaydılar.

* Malikane beyinin köylüye yaptırabileceklerinin hemen hemen sınırı yoktu. Bir 12. yüzyıl gözlemcisine göre köylü, *“bağının şarabını hiç içemez, boğazından doğru dürüst bir lokma geçmez; kara ekmeğiyle yağı ve peynirinin bir kısmı kendine kalabiliyorsa ne mutlu ona...”*

* **Köylü bir köle miydi?** Köylülerin çoğu “serf” ti.

Feodal Toplum:

- İşçi sınıfı yok. Bu sınıf Sanayi Devrimi'yle birlikte emek satan insanlarla doğuyor.

• **Servus (latince):** köle

• **Serf:**

- Toprağına bağımlıdır. Yasaya göre serf toprağı değil, toprak serfi tutardı. Kaçmaya çalışır da yakalanırsa, çok ağır bir şekilde cezalandırılabilirdi; dönmesinin zorunluluğu tartışma konusu olamazdı.
- Toprakla birlikte serflerin de yeri değişiyor. Toprağın genel olarak sahibi Kral'dır.
- Malikane beyinin iradesinden bağımsız olarak bir serf, ailesini bir arada bulundurma hakkına sahipti.
- Köle her yerde ve her zaman alınıp satılabilecek bir maldı ama serf, topraktan ayrı olarak satılamazdı.
- Lord, malikanesinin mülkiyetini bir başkasına bırakabilirdi ama bu sadece serfin yeni bir lordu olacağı anlamına gelirdi; serf kendisi toprağında kalırdı. Bu önemli bir farktır çünkü serfe kölenin hiçbir zaman sahip olmadığı çeşit güvenlik sağlıyordu.
- Serfliğin farklı dereceleri vardır.

• **Serbest köylüler:**

- Bazı serbest köylüler neredeyse özgür insanlar kadar rahat bir durumdaydılar ve kendi tarlaları dışında lordun toprağının bir kısmını da kiralayabiliirdi.
- Ayrıca bir de hiçbir zaman hizmet yükümlülüğü olmayan, yalnız üstlerindeki lorda vergi ödeyen insanlar vardı.
- Özgür insan, serbest köylü, serf tasarrufu hepsi birçok aşamada içice geçmişti.

- * Lordlar, köylülerin lord için varolduğuna inanırlardı.
  - * Lordla serf arasında eşitlik hiçbir şekilde söz konusu değildi. Serf toprakta çalışır, lord da serfi alıştırırdı.
  - * Lord açısından bakıldığında serfle “demesne” deki hayvanlar arasında pek fazla fark yoktu.
  - * Toprağa sahip olmak bugünkü gibi toprağı dilediğince kullanmak anlamına gelmezdi. Sahiplik, birisine karşı getirilmesi gereken yükümlölükler demektir. Bunlar yerine gelmezse toprak elinizden alınırdı. Serfin lorda karşı yükümlölükleri de, lordun serfe karşı yükümlölükleri de -örneğin, savaşta onları korumak- geleneğe göre kararlaştırılır ve yürürlüğe konurdu.
  - * İki serf arasında bir kavga lordun mahkemesinde karara bağlanırdı çünkü yargıç lorddu.
- **Geleneklerin gücü:** “Malikane geleneğine göre” sözü önemlidir. Feodal kuruluğu anlamamızın anahtarı olabilir. O zamanlar “malikane geleneği” bugün şehir ya da belediye meclisinin çıkaracağı yasalarla eř anlamlıydı. Feodal dönemde gelenek, 20. yüzyılın yasa gücüne sahipti.
- **Kapalı tarım ekonomisi:** Malikanelerdeki arazilerde çiftçiler çalışıp üretiyorlar. Takasa dayalı tarım ekonomisi ön plandadır. Başka malikanelerde üretilenler takasa konu oluyor.
- * *Zenginliğin kaynağı toprak*
- **En büyük toprak sahibi:** Kilise. Soylular adam bulmak için mülklerini parçalarken kilise gittikçe daha fazla toprak elde ediyordu. Papazlara evlenme yasağının bir nedeni; kilisenin kendi memurlarının çocuklarına miras yoluyla kilise topraklarını kaybetmemek istemesiydi. Kilise ayrıca herkesin ödemek zorunda olduğu bir ondalık vergiyle mülkünü genişletirdi.
- * Kilise ve soylular egemen sınıflardı. Toprağa ve toprakta bulunan kudrete el koymuşlardı. Kilise manevi yardım, soylular ise askeri koruma sağlıyordu. Bunun karşılığında çalışan sınıftan emek olarak ücret alıyorlardı. **Bu dönemin bilgili tarihçilerinden Profesör Boissonade olayı şöyle özetliyor:** “Feodal sistem, son kertede, çok zaman hayali olan bir koruma karşılığında çalışan sınıfları aylak sınıfların insafına bırakan ve toprağı işleyenlere değil, gasp etmeyi becerebilenlere veren bir örgütlenmeye dayanırdı.”

Kilisenin Rolü:

1. Feodalizmin ilk döneminde kilise ilerici, canlı bir öğeydi. Roma İmparatorluğu yıkılmış ama onun kültürünü devam ettirmeye alışıyor.
  2. Eğitime önem veriyor.
  3. Yoksullara sahip çıkıyor.
- * *Kilise, halk nezdinde daha olumlu bir yere sahip; çünkü yoksulluk var ve eğitim kilise tarafından veriliyor.*
4. Hastaneler yaptırıyor.
  5. Ekonomik gücü giderek artıyor.
- * *Manevi önemi geri planda kalmaya başlıyor.*

NOT: Önemli olan büyük ve parçalanmamış toprağa sahip olmak!

PAZAR İÇİN ÜRETİME GEÇİŞ:

- Ortaçağ'ın başlarında paralı insanların karşısında çok imkan yoktu. Çok az insanda kullanılacak para vardı, parası olanların da kullanacak yeri yoktu. Kilisenin altın ve gümüş dolu sandıkları vardı ama bunlar ya saklanır ya da mihraplara süs almakta harcanırdı. Büyük serveti vardı kilisenin ama bugünkü gibi sürekli iş üstünde değil. Kilise parası daha fazla zenginlik yaratmakta kullanılmıyordu; çünkü böyle bir çıkış yolu yoktu. Soyluların parası için de aynı durum söz konusuydu. Ceza veya vergi olarak ellerine geçen parayı soylular işe yatırmazlardı; çünkü ortada pek fazla iş yoktu. **Dua edenlerle savaşılanların ellerinde olan sermaye edilgin, durağan, kıpırtısızdı, üretken değildi.**
- Hemen hemen hiçbir şey satın alınmazdı. Belki biraz tuz, biraz da demir. Gerisi insanların ihtiyaç duyduğu hemen bütün yiyecek ve giyecek malikaneden sağlanırdı. **Feodal toplumun erken döneminde iktisadi hayat pek az para kullanımıyla yürürdü. Bir tüketim ekonomisiydi bu ve her malikane köyü hemen tamamen kendine yeterliydi.**
- Serf ve ailesi kendi yiyeceklerini kendileri yetiştirir, gerekli eşyaları kendi elleriyle yaparlardı. Malikane beyi ihtiyacı olan şeyleri yaptırmak için zanaatkar serfleri hemen kendi evine bağlardı. Böylece malikane köyü kendi başına bir bütün oluyordu; ihtiyaç duyduğu şeyleri kendi üretiyor, sonra da tüketiyordu.
- Feodal dönemin başında da pazarlar vardı ama öncesinde bugünkü tipte pazarlar yoktu; çünkü kar amacı güdülüyordu. Tükettiklerinden fazlasını üretme ihtiyaçları yoktu; yani piyasa oluşmamıştı. Mahalli pazarlar vardı. Şüphesiz bir mal değiş tokuşu vardı. Bu değiş tokuş muhtemelen manastır ya da şatonun yanında ya da yakınlarındaki kasabada, haftalık pazarlarda olurdu. Bu pazarlar piskopos ya da lordun denetiminde kurulurdu ve serfleriyle zanaatkarlarının ürettiği artık ürünler ya da herhangi bir serfin artığı, değiş tokuş edilirdi. Ticaret çok aşağı bir düzeyde olduğu için çok fazla artık üretmek için de sebep yoktu. Haftalık pazarlarda ticaret hiçbir zaman çok geniş çaplı olmaz ve mahalli kalırdı. Genişlemesine bir başka engel de yolların kötülüğüydü. Dar, engebeli, çamurlu, genellikle yolculuğa elverişsiz yollar vardı. Ayrıca da iki çeşit soyguncu gezerdi bu yollarda; bildiğimiz haydutlarla, pis yollarından geçtikleri için tüccarları durdurup vergi alan feodal beyler.
- Şehirler oluştuğu pazar ortaya çıktı. Ticaret geliştikçe pazarlar büyüdü. Çiftçilik yerine zanaatle uğraşmak için şehre gidiş. (*küçük ölçekli -> henüz fabrika yok. atölye vs.*) Hane ihtiyacı için yapılan üretimden pazar için üretime geçiş.
- Ticaretin karşılaştığı başka güçlükler de vardı. Para kıttı, hem de her para her yerde geçmezdi. Ağırlık ve ölçüler de ülkeye göre değişirdi. Bu koşullarda malları uzak yerlere taşımak tehlikeli, güç, hem de sinir bozaca derecede pahalıydı. Bütün bu nedenlerle mahalli feodal pazarlarda ticaret küçük çaplıydı.
- 11. yüzyılda ticaretin büyük adımlar attığı görüldü; 12. yüzyılda Batı Avrupa bu nedenle bir dönüşümden geçti. Haçlılar ticareti büyük ölçüde hızlandırmışlardı. On binlerce Avrupalı denizden ve karadan kıtayı geçerek Kutsal Ülkeyi Müslümanlardan kurtarmaya gitti. Yolda çeşitli nesnelere ihtiyaçları oluyordu, dolayısıyla tüccarlar da bunları karşılamak üzere yanlarına gidiyorlardı. Doğu'ya yolculuklardan geri dönebilen Haçlılar orada gördükleri garip ve lüks yiyeceklere, giyeceklere iştahları bilenmiş olarak döndüler. Talepleri bu mallar için bir pazar yarattı. (*Malın ederinin talebe göre belirlenmesi.*) Üstelik 10. yüzyıldan beri nüfusta hızlı bir artış olmuştu ve yeni insanlar yeni mallara ihtiyaç duyuyordu. Bu yeni insanlardan bazıları topraksız olduğu için Haçlı Seferlerini, yaşama koşullarını düzeltebilecek bir fırsat olarak gördüler.

- Ortaçağ başlarının mahalli haftalık pazarlarıyla 12. ile 15. yüzyıllar arasındaki bu büyük panayırların farkını görmek gerekir. Pazarlar küçüktü, çoğu tarımsal olan mahalli mallar satılırdı. Oysa panayırlar koskocamandı; bilinen bütün dünyadan gelen malların toptan satıldığı yerlerdi. Küçük seyyar satıcılar ve mahalli zanaatkarlardan ayrılan büyük tüccarların doğu ile batıdan, kuzey ile güneyden gelen yabancı malları alıp sattığı dağıtım merkezleriydi panayırlar. *Örneğin; Champagne Panayırı*
- Panayır kendi yöresine ve kendisine servet sağlıyordu. Panayırda iş yapan tüccarlar bu ayrıcalık karşılığında para ödüyorlardı. Hem giriş, hem çıkış, hem de mallarını depolamak için vergi ödüyorları; *satış vergisi, yer vergisi* vardı. Tüccarlar bu vergilere ses çıkarmıyorlardı; çünkü bunlar bilinen, yerleşmiş vergilerdi, çok ağır da değillerdi.
- Panayırlar yalnız ticaret değil, mali işler bakımından da önemliydi. Panayırın kapanışından önceki son birkaç gün de para değiştirilmesine ayrılırdı.
- Paranın araya girmesiyle tek işlem şimdi iki işlem oluyordu ama yine de hem zaman, hem de emekten tasarruf ediyordunuz. *Örneğin; şarabınızı para karşılığında satacak, sonra da o parayla gidip bir palto alacaktınız. Böylece para kullanımı mal mübadelesini kolaylaştırdı ve dolayısıyla ticareti teşvik etti.*
- 12. yüzyıldan sonra pazarsız (kapalı) ekonomi çok pazarlı bir ekonomiye dönüştü ve ticaretin gelişmesiyle Ortaçağ başlarının kendine yeterli malikanesinin doğal ekonomisi artan ticaret dünyasının para ekonomisine dönüştü.
- Şehirler oluştuğunda yeni sınıflar ortaya çıktı.
- Feodal beylerin emrinde çalışan çiftçiler de şehre gidip daha fazlası için üretim yapmaya başladılar.
- **Burgensis:** Şehirlere giden ve yaşayan, ticaretle uğraşan, kent soylu denen burjuvazi sınıfı.
- **Loncalar:**
  - Bugünkü sendikanın ilk hali gibi.
  - Dayanışma örgütü.
  - Tüccarlar belli kurallara göre iş standartları oluşturmak istediler.
  - Çıkarlar gözetiliyor.
  - "Usta - kalfa - çırak" ilişkisi var.
  - Zamanla tekelleşmeye dönüştüğü için hoşnutsuzluk yarattı.

NOT:

- !! Ortaçağ boyunca feodalizmde henüz ulus ve ülke bilinci yok.
- !! 10. yy. - 15. yy. arası: orta sınıfın ortaya çıkışı ve güçlenmesi.
- !! Kral şeklen var ama feodal beyler/lordlar esasen bağımsız.

- **Helal Fiyat:** Tüketiciyi güçsüzleştirmek adına alıcı-satıcı arasındaki dengeyi kurma amaçlıdır. “*Ederi neyse ona satmak*” tarzı fiyat politikasıdır; ama ticaret geliştikçe “**piyasa fiyatı**” ortaya çıkıyor. Piyasa fiyatı arz talep doğrultusunda şekilleniyor. Pazar büyüdükçe piyasa fiyatı ortaya çıkmış. Helal fiyat ortadan kalkmış. Takasa dayalı ekonominin yerini kar amaçlı ekonomi almış. **Ürün ne kadar kıtsa fiyatı o kadar artmaya başlamış.** > Bu gelişmeler köylü ayaklanmalarını tetiklemiş. Yoksulluk o dönemde çok büyük bir problem teşkil ediyor. (14. yy.)

GEÇ FEODAL DÖNEM:

- **Orta Çağ sonları:** 14. yüzyıldan itibaren.
- **Evde yürütülen endüstri:** Evlerde, atölyelerde hammaddeyi elde eden de, ürünü yapan da, pazarlayan da, satan da aynı kişi. Mahalli şekilde yapılıyor; yani üretici ve tüketici arasında çok fazla halka yok.
- **Orta Çağ’da küçük endüstri birimi:** Usta ve çırakların çalıştığı küçük atölyeler.
- Orta Çağ sonlarına doğru esnaf loncaları kurularak ve güvence altına alınıyor. ****Örnek:** İşsizlik sigortası ve emeklilik hakkı.

Kilisenin Rolü:

- Kilise toprak bolluğu sebebiyle çok zengin ve imtiyazlı.
- **Katolik Kilisesi:** Kilise denince akla gelen.

* Reformun en önemli sebeplerinden biri burjuvazinin gelişmesi ve ulus bilinci. Bu şekilde protestanlık gelişiyor ve kilise güç kaybediyor. < **Ulus bilinci ortaya çıkıyor.** >

Ulus bilincinin yayılmasının sonuçları:

- *Uluslar oluştuğça burjuvazi iyice güçleniyor.*
- *Aristokrasi, feodal beyler ve kilise; burjuvazi karşısında güç kaybediyor.*
- *Ulus bilinci ile burjuvazi çok paralel. İnsanlar bu ortak ulus bilinci ile hareket ediyor.*
- *15. yüzyılda feodal yapı böylelikle değişiyor.*
- *Ulusal yasalar, diller, dini kurumlar.*

“ **Ulus Bilinci + Burjuvazi -> Reform** ”

- **Ulusçuluk duygusu:** Ulusal devletler ortaya çıkıyor.
- Mahalli pazarların yerini ulusal pazarlar alıyor.
- İnsanlar kendilerini kent yurttaşı olarak değil de ülke yurttaşı olarak görmeye başlıyor.
- Lordların değil, kralın tebaası. > **Merkezi otorite güçleniyor.**
- Eskiden aristokratlar belli bir soydan geldikleri için belli imtiyazlara sahipti; ama **ulus bilinci ile soyun önemi kalmıyor.** Sadece belli ailelerden geldikleri için imtiyaz tanıma hoş karşılanmıyor. (*güçleri kırılıyor*)
- Eğitim katolik kilisesinin tekelinden çıkıyor.
- Feodal beylerin, aristokrasinin ve kilisenin gücünü kırmak için şeklen en tepede olan kralı destekliyorlar. Otoriteyi merkezde toplamak istiyorlar; yani merkezi iktidar ihtiyacı ortaya çıkıyor.
- Ticari hayatı düzene sokmak, iktisat gelişmeleri düzenlemek amacı.
- Güçlü bir merkezi iktidarla istikrar sağlamak isteniyor.
- Güçlenen orta sınıfın ticaret ve güvenlik endişesi var.

- Ulus bilinci ile feodal beyler daha da güç kaybediyor.
- Kral ve burjuvazi ittifakı var. Lordlar zayıflıyor, kral güçleniyor. **Burjuvazi güçleniyor, lordlar toprak mülklerini ve serflerini kaybediyor.**

Burjuvazi Neden Merkezi Otoriteyi Destekliyor?

- Güçlenmek, feodal beylerin gücünü kırmak için.
- Bankacılık, para nakli güvenliği vs. nasıl bir hukuka tabi olmalı ihtiyacı merkezi otoriteye ihtiyacı doğuruyor.
- Düzenli ve kalıcı bir ordu ihtiyacı doğuyor; çünkü lordun emrinde çalışanlar yağmacı, dönemsel savaşıyorlardı ama artık maaşlı ve profesyonel ordular isteniyor.
- Kral ilk defa bu dönemde ulusal vergi koyuyor. Merkezi bir vergi rejimi ile daimi orduları finanse etmek için harekete geçiliyor. Bugünkü vergi anlayışı ise kamu hizmetlerine yöneliktir; yani sosyal devlet anlayışıyla ilgili ama geç feodal dönemde kralın güçlenmesi için gerekli olan daimi ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için toplanıyor.
- Burjuvazi kaynaklarını monarşik devletin hizmetine sunuyor. Monarşik devlet ise burjuvazinin ekonomik ve toplumsal ayrıcalıklarını artırıyor. **-karşılıklı çıkar ilişkisi- > “ Burjuvazi + Monarşik Devlet (Kral) ”**
- Köylüler burjuvazinin öncülüğünde ayaklanıyor.
- Burjuvazi; ticari hayat, pazarların büyümesi ve güçlenmek için siyasal, sosyal ve ekonomik her türlü mücadeleyi veriyor.
- Orta sınıfın çıkarlarına daha uygun bir ulus devlet var.
- Güçlü bir hükümdarlık dönemi. Burjuvazi desteğiyle kral güçleniyor.
- Sadece ortak kültür, bilinç, millet değil; arkasında çok büyük bir **orta sınıfın ticari çıkarı** var. (ekonomik)
- Kilise güç kaybediyor. (**“Feodal Toplumsal Yirminci Yüzyıla” kitabındaki Bernard S. oyunu örneği**)
- Kilisenin Mahkemesi x Kralın Mahkemesi > Birden fazla yargı sistemi var. **Kilise mi çözecek kral mı çözecek? Parayı kim alacak?** Bu da merkezi iktidarı zedeliyor.

*** Martin Luther’in Başarısı:**

- Katolik Kilisesi reform ilke tekeli kaybediyor.
- Kiliseye karşı muhalefet ulusçu duygularla birleşiyor.
- Eğitim ve hukuk kilisenin tekeliinden çıkıyor.
- Kilise hukuku yerine Roma hukuku yeniden önem kazanıyor.
- Dilencilik, fakirliğin olması sonucu kilise halkta hoşnutsuzluk yaratıyor.
- Martin Luther sadece dinde reformu hedefliyor.
- Daha önce de reform denemeleri olmuş ama başarısız; çünkü öncekiler hep bütün sınıflarda bir değişiklik yapmaya çalışmış. **Martin Luther King ise sistemi kökten değiştirmeye çalışmamış, egemen diğer grupları karşısına almamış. Diğer grupların da desteğini alarak Katolik Kilisesini hedef alan bir strateji belirlemiş. Böylelikle ulusal kiliseler ortaya çıkmış.**

* Her modern devlet bir ulus devlet değildir.

GEÇ FEODALİZM: ORTAÇAĞ SONLARI (14. yüzyıl)

- ✦ Evde yürütülen endüstri: Evlerde, atölyelerde hammaddeyi elde eden de, ürünü yapan da, pazarlayan da, satan da aynı kişi. Mahalli şekilde yapılıyor; yani üretici ve tüketici arasında çok fazla halka yok.
- ✦ Ortaçağ'da küçük endüstri birimi: Usta ve çırakların çalıştığı küçük atölyeler
- ✦ Ortaçağ sonların doğru esnaf loncaları kurularak güvence altına alınıyor. Örneğin; işsizlik sigortası ve emeklilik hakkı.
- ✦ Kilise toprak bolluğu sebebiyle çok zengin ve imtiyazlı. Kilise denince akla gelen: Katolik Kilisesi
- ✦ Reformun en önemli sebeplerinden biri burjuvazinin gelişmesi ve ulus bilincidir. Bu şekilde Protestanlık geliyor ve kilise güç kaybediyor. - **ulus bilinci ortaya çıkıyor** -

Ulus Bilincinin Yayılmasının Sonuçları:

- Uluslar oluştuğça burjuvazi iyice güçleniyor.
- Aristokrasi, feodal beyler ve kilise; burjuvazi karşısında güç kaybediyor.
- Ulus bilinci ile burjuvazi çok paralel. İnsanlar bu ortak ulus bilinci ile hareket ediyor.
- 15. yüzyılda feodal yapı böylelikle değişiyor.
- Ulusal yasalar, diller, dini kurumlar.

Kilisenin Güç Kaybetmesi:

- Ulusçuluk duygusunun kiliseye bağlılığı azaltması.
- Kilisenin, sahip olduğu malvarlığına karşı, krala vergi ödemeye yanaşmaması.
- Kilisenin mahkemesi x Kralın mahkemesi (*ceza ve kefalet paralarını kim alacak?*)
- Papanın, ülkelerin siyasi meselelerine karışması.
- Kilisenin zenginliğinin halkta yarattığı hoşnutsuzluk.
- Katolik Kilisesi'nin tek kilise olmaktan çıkması.
- Ulusal kiliselerin kurulması.
- Martin Luther önderliğinde dinde reform.

* O dönemlerde yoksulluk çok ciddi bir problem fakat kilisenin pek umrunda değil. Bu nedenle halkta zaten kiliseye karşı bir hoşnutsuzluk söz konusuydu.

* **Martin Luther:** Devrimci değil, reformcudur.

Luther'in reformunun başarısı:

- Egemen sınıfları karşısına almaması.
- Sadece dinde reformu hedeflemesi.
- Katolik Kilisesi'ne karşı muhalefetin, ulusçu duygularla birleşmesi.
- Eğitimin kilisenin tekelinden çıkması.
- Kilise hukukunun yerine Roma hukukunun yeniden önem kazanması.
- Yükselen orta sınıfın feodalizme karşı verdiği mücadelenin, Protestan Reformu olarak yürütmesi.

Ekonomik Sistem:

16. ve 17. yüzyıllarda;

- Ticaret yollarının değişmesi ve uluslararası ölçekte ticaret yapılması.
- Pazarın daha öncekinden çok daha fazla büyümesi.
- İlk anonim şirketler kuruluyor.
- Böylece para, korsan yağmalarına karşı korunuyor.
- Sömürgecilik yarışı için gereken para toplanıyor. > *Gittikçe daha fazla birikim yapmak istiyorlar ki sömürgecilik artsın.*
- Kralların arkasındaki gizli güçler: *Zengin tüccarlar ve bankerler.*
- ✦ **Bankerler:** O dönemde bankerler var. Örneğin; Fuger. Fugerler Çağı diye adlandırılmış. Sadece ekonomi değil, siyasete bile yön verecek kadar güçlüler. Kral merkezi iktidarını ona destek olan banker ve tüccarlardan sağladığı için gerekirse para veriyorlar, gerekirse savaşı finanse ediyorlar.
- Savaşın finanse edilmesi.
- 16. ve 17. yüzyıl boyunca süren savaşlar.
- Amerika kıtasından İspanya'ya akan ve oradan Avrupa'ya yayılan değerli maden akışı. > *fiyatların yükselmesi. O kadar çok değerli maden ve para akışı oluyor ki bunları bir anda piyasaya sokunca paranın fazlalığından piyasa değeri düşüyor. Ürünlerin değeri artar ve enflasyona yol açar. Ekonomik sistemin sarsılmasına ve krize neden oluyor. Yoksulluk artıyor.*
- Fiyatların artması = Yoksulluğun artması > *Ekonomik sistemde ne zaman bir sarsılma olsa bu toplumu da tetiklemektedir.*
- ✦ **Kötü sonucu:** Aşırı zenginlik x Aşırı yoksulluk ortaya çıkıyor.
- ✦ **Ters orantı:** Köylüler daha yoksul x Burjuvazi daha zengin > *Bütün bunlar sömürgecilik yarışından ortaya çıkıyor.*

16. ve 18. yüzyıl döneminde üretim biçimindeki değişim:

- Lonca sistemi yerel pazarlara uygun; fakat ulusal ve uluslararası pazar sistemine uygun değil. Bu nedenle de ortaya çıkan ulus bilinci ve büyüyen ticaret ile loncalık hoşnutsuzluk yaratıyor ve güç kaybediyor. Loncaların katı kuralları ticareti engelliyor.
- Pazar genişledikçe, üretici ile tüketici arasına aracılar giriyor.
- Zanaatkarların rolü azalıyor.
- İş bölümü ve uzmanlaşma sayesinde daha hızlı ve çok üretim mümkün.
- ✦ **Yeni bir ekonomik sistem doğuyor:** Evde, atölyelerde üretim.

16. ve 18. yüzyıllar arasındaki farklı üretim sistemleri:

❖ **Ev/aile sistemi (Erken Ortaçağ)**

❖ **Lonca sistemi (Ortaçağ)**

❖ **Eve iş verme sistemi (16. - 18. yüzyıl):** Zanaatkarların yaptığı. Hammadde, üretim, pazar ve satış aynı kişide. Arada aracı yok.

❖ **Fabrika sistemi (19. yüzyıldan itibaren):** Seri üretim. Üretici ve tüketici arasına aracılar giriyor. Emekçi, işçi gibi kavramlar ortaya çıkıyor. İşgücü satan yeni bir sınıf oluşuyor. Kişinin ürettiği şeye yabancı olması. Emekle ürün ortaya koymaktan ziyade emeğin satılması, emeğin metalaşması durumu.

17. ve 18. yüzyıl:

- Kapitalist sistemin temel nedeni pazarın gelişmesidir.
- Kapitalizm, Sanayi Devrimi'nden çok önce ortaya çıkmıştır.

17. yüzyıldan itibaren iktisatçıların kafa yorduğu şeyler:

Bir ülkeyi zengin yapan şeyler nelerdir?

- ✦ Rekabet halinde olan ülkeler (devletler) bunun üzerinde durmuştur. Buna verilen cevaplardan biri Merkantalizm'dir; yani ne kadar değerli maden varsa o ülke o kadar iktisadi açıdan güçlüdür. Tarıma da önem vermişlerdir; çünkü tarım ne kadar iyiye, o kadar iyi beslenirler ve sonucunda da iyi savaşırılar. Yine de en önemli madde değerli madenler. Ticaret hayatına ilişkin son derece katı, sınırlandırıcı, kısıtlayıcı, kurallar tabi düzenlemeler yapılıyor. Bütün çaba ticaretin daha iyi ve düzenli yapılması için ama bu gayretleri hoşnutsuzluğa sebep oluyor, bu kadar katı kuralların ticaret hayatında olması tepki çekiyor.
- ✦ O nedenle de Fizyokratlar özgür ticaret anlayışını savunuyor. "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler." İnsanların serbestçe ticaret yapması onlara göre insanların da özgürleşmesi demek; yani merkantalist sistemin getirdiği sınırlamalara tüccarların karşı çıkması sonucu fizyokratlar mülkiyet hakkının korunması için özgürlük talep ediyorlar. Özel mülkiyetin, toprak mülkiyetinin kutsanmasını istiyorlar.

NOT: ABD, İngilizlerin merkantalist ve fizyokratlar politikalarına karşı çıkıyor.

Merkantilist Sistem:

- "Bir ülkenin zengin olması için gereken nedir?" sorusuna cevap ararlar.
- "Bir ülke ne kadar fazla madene sahipse o kadar zengindir, o kadar ekonomisi güçlüdür" fikrini savunurlar.
- ✦ Değerli maden birikimi.
- ✦ Gelir kaynağı olarak sömürgeler.
- ✦ İhracatın teşviki, ithalatın sınırlandırılması ve korumacı ekonomi.
- ✦ Ulusal zenginlik ve refah.

Burjuvazi için sorun: *Merkantilizmin korumacı politikası.*

Fizyokratlar:

- Merkantilist sisteme tepki olarak ortaya çıkmıştır.
- ✦ Merkantilist sistemin getirdiği sınırlamalara tüccarların karşı çıkması.
- ✦ Özel mülkiyetin, toprak mülkiyetinin kutsanması.
- ✦ Mülkiyet hakkının korunması için özgürlük talebi.
- ✦ Serbest ticaret isteği.

18. Yüzyıl Fransız Devrimi'ne Giden Süreç:

(1) İktisadi Boyut:

- Yeni bir iktisadi düzenleme yapılır.

(2) Düşünsel Boyutu:

- Milliyetçilik. Burjuvazi, diğer gruba imtiyaz tanınmasına karşı mücadele eder.
- Rahipler ve soylular, vergi vermek ve ayrıcalıklarından vazgeçmek istemiyor. Köylü ise ayrıcalıklı sınıfın varlığına son vermek istiyor. ****Örnek:** 1776 Fransa'daki vergi reformu girişimine karşı çıkanlar.

- O dönemde yoksullar gelirlerinin %80'ini vergi olarak veriyor. Zenginler ise gelirinin çok çok azını vergi olarak veriyor ya da hiç vermiyor. O nedenle yoksul kesim kendilerini harekete geçirecek bir güce ihtiyaç duyuyor. Köylü gelirinin %80'ini vergi olarak veriyor. (Örnek: s. 164)

**Köylü
Çiftçi + Burjuvazi → İmtiyazlı aristokrasiye karşı ittifak kuruyorlar.
(yoksul)**

SONUÇ: Köylü - Burjuvazi ittifakı

Fransız Devrimi Sonunda Bir Bildirge Kabul Ediliyor:

† Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi:

- Bu bildirmede sadece kişinin insan olmasından kaynaklanan haklarıyla; Fransız yurttaşı oldukları için koruma altına alınan hakları farklı.
- Bu bildirme anayasaya konulduğu zaman özgürlüğü ve eşitliği sağlamak, imtiyazlı sınıfın ayrıcalıklarına son vermek amacı güdülmüş.
- Yavaş yavaş şöyle bir manzara ortaya çıkıyor: Yoksul köylü, çiftçi hala yoksul; imtiyazlı grup yine varlığını sürdürüyor. Bu kez burjuvazi imtiyazlı hale geliyor; yani imtiyazlar el değiştiriyor. Aristokrasiden burjuvaziye geçiyor. Aristokrasi tarihe karışıyor. İnsanların eşit, özgür vs. olduğu ikeleri hayata geçemiyor. Burjuvazi lehine gelişmeler yaşanıyor.

Burjuvazi:

- O dönemin orta sınıfı
- Eğitilmiş, meslek sahibi olanlar. Tüccar, banker, sanayici, doktor, avukat gibi.
- Zamanla gücü eline geçiriyorlar.
- Adam Smith'in ve fizyokratların ifade ettiği gibi serbest ticaret yapabilmek, eski kısıtlayıcı yasaları kaldırmak, tekel ve ayrıcalıklara son vermek, ticaret ve sanayideki kısıtlamalara son vermek, bilimsel olarak ilerlemek, kiliseye karşı akli ön plana çıkarmak istiyorlar.

Aristokrasi:

- Belli soydan gelenler. Nesilden nesile geçiyor.

NOT: Fransız Devrimi döneminin öncesindeki fikirlerle sonrası çok farklı. Sonrasında başka sosyal ve iktisadi amaçlar ortaya çıkıyor. (Burjuvazi ters köşe yapıyor.)

Emmanuel-Joseph Sieyès:

- Fransız din adamı ve anayasa kuramcısı. Geliştirdiği halk egemenliği kavramıyla, Fransız Devrimi'nin başlarında burjuvazinin monarşi ve aristokrasiye karşı mücadelesine yön vermiştir. 1799'da Napoléon Bonaparte'ı iktidara getiren 18 Brumaire Darbesi'nde de önemli rolü vardır.
- Fréjus noterinin oğluydu. Sorbonne'da din eğitimi gördü ve kilisede yükselerek piskopos yardımcısı oldu (1780), ardından Chartres piskoposluk bölgesinde yüksek bir mevkiye getirildi (1788). Ama aristokrat olmadığı için kilisede yükselme şansı sınırlıydı. Bu yüzden aristokrasiye karşı tepkisi, 1788'de États généraux'unun toplanmasından çok önce oluşmaya başlamıştı. États généraux'unun nasıl örgütleneceği konusunda genel bir tartışma başladığında Chartres piskopos

naibi olan Sieyès, Qu'est-ce que le tiers état? (Ocak 1789; Tiers Etat Nedir? ya da Üçüncü Güç Nedir?) adlı bir broşür yayımladı. Bu çalışmasında ayrıcalıksız Tiers état'ı Fransız ulusuyla özdeşleştirerek yalnızca onun anayasa yapma hakkı olduğunu söyledi. Kendisine büyük ün kazandıran bu broşür, Mayıs 1789'da toplanan États généraux'ya Paris'ten Tiers état temsilcisi olarak seçilmesini sağladı.

- Sieyès'in öncülüğündeki Tiers état temsilcileri Fransız halkı adına yasama yetkisine sahip Ulusal Meclis'i ilan ettiler. (17 Haziran).
- Üst sınıftan gelen din adamlarının imtiyazlı davranışlarından çok rahatsız. Bu düzenin değişmesi gerektiğini düşünüyor ve düşünsel anlamda önderlik edenler biri. Hatta başı çektiği söylenilebilir.
- Üçüncü tabaka

18. Yüzyıl Fransası:

- Eskisinden farklı olarak köylü sınıfının büyük kısmı özgür.
- Büyük kısmı, yine kötü durumda.
- Burjuvazinin önderliğine duyulan ihtiyaç.

17/03/2016

KAPİTALİZM: Sanayi Devrimi'nden önce de vardı. 12. yüzyıldan itibaren şekillenmeye başladı.

- **Kapitalist:** üretim araçlarının sahibi. / **Kapitalizm öncesi:** Piyasa içi üretim yok. İnsan kendi ihtiyacı olanı üretiyor. Takasla kendi başka bir ihtiyacını karşılıyor.
- **İşçi:** ücret karşılığı emeğini satan kişi.
- **Üretim araçları:** bir şey üretmek için kurduğunu fabrika, orda çalıştırdığınız emek gücü vs.
- Feodal dönemin başından beri birçok iktisadi değişim yaşandı. Yavaş yavaş piyasa kavramının ortaya çıkması ile kapitalizm ön plana çıkmaya başladı.
- Modern endüstriyel üretime geçiş.
- Kapitalizme geçiş için gereken sermaye = ticaret. Bundan dolayıdır ki kapitalizmin Batı'da ortaya çıkması bir tesadüf değildir.
- **Ticaret:** kölelik / insan ticareti + fetih + korsanlık + yağma + sömürgecilik > Böylece kapitalist ekonomi için gerekli sermaye ortaya çıkmış oluyor.
- 12. yüzyıldan itibaren kapitalizm şekillenmeye başladı.
- 16. yüzyılda sermaye birikimi fazlalaştı.
- Kapitalist üretim > sermaye + işgücü
- Fransa ve İngiltere'de köylünün topraksızlaşması.
- Fabrika üretimine geçişle birlikte, işçinin üretim araçlarından yoksun kalması. > Fabrikalarda seri üretime geçilmesiyle artık "işçileşme" dediğimiz kavram ortaya çıkıyor. Sanayi Devrimi ile de "işçi sınıfı" ortaya çıkıyor.
- Emeğini satması.
- Dinin, eğitimin, hukukun değişimi

18. yüzyıl: Sanayi, Tarım ve Ulaşım Devrimi

- ◆ Üretim artışı
- ◆ Talep artışı
- ◆ Nüfus artışı

Kapitalist Üretim:
Sermaye + İşgücü

Sanayi Devrimi Sonrası:

- Ağır çalışma koşulları
- Emek sömürüsü
- Çalışma saatlerinin kısaltılması için mücadele
- Fabrikaların basılması, makinelerin kırılması
- İşçileri koruyan yasalar yapabilmek için oy hakkı mücadelesi

Sanayi Devrimi Sonrası:

- **Sanayileşmenin en hızlı olduğu ülkelerde sendikalaşma**
- **Hak talepleri**
- **Klasik İktisat:** Ortada bir piyasa var. Kapitalistle emeğini satmaya çalışan kişi serbest koşullarda karşılaşıyorlar. Sözleşme serbestisinden aralarında bir iş ilişkisi başlıyor. **Bir malın değerini belirleyen şey nedir? İşçilere verilecek ücret nedir?** Taleple arz dengelenmeye başlar. Fiyat da ona göre belirlenir. Piyasa, müdahale edilmediği takdirde tıkr tıkr işleyen bir yapıdır. Bu nedenle piyasaya müdahale etmemek gerekir. Piyasanın işleyişine müdahale etmek özgürlüklere müdahale etmek demektir; çünkü insanlar kendi istekleriyle, özgürlükleri ile emeklerini satmaktadırlar. **Klasik liberallerin birey anlayışı:** Birey doğuştan rasyoneldir. Aslında kendisi için en mantıklı en akılcı seçimleri bilir ve buna göre yapar. Rasyonel olduğu için kendisi için en mantıklı olanı bilir. Herkes rasyonel olarak kendi çıkarına yaklaşırsa toplumun çıkarı gerçekleşir.

Malın değeri: O malın üretilmesi için gereken emek miktarı.

Emeğin değeri: Bir şeyin üretilmesi için gereken emek / işgücü miktarı.

Emeğin Değeri Neye Göre Belirlenir?

(1) **Bazı klasik iktisatçılar:** Emeğin bir doğal, bir de piyasa fiyatı vardır. Görünmez el. Piyasa kendi içinde dengesini bulur. Emek kıtsa değeri yükselir. (arz - talep)

✦ Adam Smith

✦ **David Ricardo:** İşgücünün doğal fiyatı, emekçinin kendisini ailesini geçindirecek ücrettir. Bu ücret de ürettiği emeğe göre değişir. Bir de piyasa fiyatı vardır. O da emeğe ödenen fiyattır. Emeğime talep düşerse emeğimin ücreti azalır, emeğime talep artarsa emeğimin ücreti de artar.

✦ John Stuart Mill

(2) Eleştirel iktisatçılar:

Marksist iktisatçılar: Mal ve meta kavramları.

Herhangi bir malın değeri o malın üretilmesi için gereken toplumsal emek miktarıdır. Emeğin ederinin içine maliyet de katılmalıdır. **Dinlenme, yemek vs. Artık değer üretilebilmesi** → Sermayedarın hanesine geçiyor. Ayrıca gösterilen emek. Görünmez el.

Karl Marx: "Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla" syf. 236-245

- Marx, kapitalist sistemin kendi içinde çelişkileri olduğunu söyler. Bu ekonomik sistemin bu şekilde sürdürülemeyeceğini vurgular.

• meta

• **emeğin metalaşması:** ücret karşılığında emeğin satılması ile emeğin metalaşması kavramı ortaya çıkıyor.

• artık değer

1929 Ekonomik Krizi:

- Kıtlıktan değil, üretim fazlalığından ortaya çıkan bir kriz.
- Bir tarafta üretim artarken, öteki tarafta yoksulluk artıyor.
- Büyük şirketler küçük şirketleri ezmeye başlıyor.
- Sermayenin tekelleşmesi ortaya çıkıyor.

MODERN DEVLET:

- ✓ Modern devlet / Devleti moderniteye oturtmak
- ✓ Modernleşme
- ✓ Modernite
- ✓ Post-modernite

Modern; günümüze has, çağdaş bir anlam taşımamaktadır. Daha sosyolojik bir anlamı vardır.

Modernleşme (15. / 16. yüzyıldan itibaren):

- Sanayileşme (*endüstrileşme*)
- Demografik değişim (*nüfus*)
- Ticarileşme ve matalaşma
- Feodal üretimden kapitalist üretime geçiş
- İşlerin çeşitlenmesi (*artık işler, iş kollarına göre farklı uzmanlık alanlarını gerektiriyor*) ve buna bağlı olarak toplumsal iş bölümünün artması; uzmanlaşmanın artması
- Bilimsel düşünce tarzlarının yükselmesi ve bunların hem ekonomik hayata hem de toplumsal hayata yansması
- İletişim alanında yaşanan dönüşüm
- Kentleşme
- Demokratikleşme

- ★ Bütün bunlar modernleşme sürecinin ne kadar geriye gittiğini görmemizi sağlıyor. Modernleşme, bugüne özgü değil.
- ★ Modern devletlerin ortaya çıkışı mutlakiyetçi devletleri de kapsar. Mutlakiyetçi devletler ortaya çıktıklarında modern devletlerin kimi özelliklerini kapsayıcı nitelik taşımaktaydılar.

Mutlakiyetçi Devlet:

- Egemenlik fikri
- Sürekli bir ordu
- Merkezi bürokrasi: *Modern devletle ortaya çıkmış bir şey değil, Antik Yunan'da da görülmektedir. Merkezileşmesi mutlakiyetçi devletlerle ortaya çıkıyor.*
- Bir vergilendirme rejimi
- Yurtdışında sürekli elçilikler bulunması: *Artık yavaş yavaş ulus devlet, devlet kavramları ortaya çıkıyor ve devletler hukuku düzenlenmeye başlıyor.*
- Ticari ve ekonomik gelişmeyi teşvik edecek devlet politikaları: *Sınırların belirlenmesi ve devletlerin iyiden iyiye ayrılmasının gerektirdiği bir şey.*

Mutlakiyetçi Devlet:

- ✓ toprak
- ✓ egemenlik
- ✓ vergilendirme
- ✓ bürokrasi
- ✓ şiddet tekeli

- ▶ Coğrafi olarak sınırları belli bir devlet.
- ▶ Egemenliği elinde bulunduran bir siyasi iktidar.
- ▶ Belirli bir vergi rejiminin olduğu.
- ▶ Şiddet tekeli ele almış bir rejim.

Modern Devletin Temel Unsurları:

- (1) Egemenlik
- (2) Toprak
- (3) Şiddet tekeli
- (4) Anayasallık
- (5) Kişisel olmayan iktidar
- (6) Kamu bürokrasisi
- (7) Meşruiyet
- (8) Yurttaşlık
- (9) Vergilendirme

I. EGEMENLİK:

- Coğrafi sınırları belirli olan bir siyasi birlikte, devlet iradesi olara görünen iktidarın kullandığı yetki.
- Kamu hukukunda egemenliğin tanımı: İç egemenlik, devleti kendi içinde yöneten en üstün güç. Dış egemenlik ise, iç işlerine karışılmayan en üstün ve eşit devletlerin varlığı (uluslararası hukuktaki egemenlik anlayışı). Ancak bu bir ölçüde değişti, yeni kurumlar oluştu ve evrilmeler oldu.

Egemenlik kavramı neden 16. yüzyılda ortaya çıktı?

1. **Neden:** Feodal dönemde sınırları belli topraklar yoktu ve iktidar boşluğu vardı. Merkezi iktidarın kurumsallaşmasıyla ve belli coğrafyalarda hüküm süren devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte bu devletler diğer devletlere karşı kendi topraklarını koruyabilmek için egemenliğe merkezi bir iktidara, belli toprak parçasına ihtiyaç duymaya başladı.
2. **Neden:** Merkezi iktidar doğmadan önce yeni feodal dönemde ilahi kaynaklar vardı; yani iktidarın kaynağı Tanrı'ydı ama 16. ve 17. yüzyıldan itibaren ilahi kaynaklar yerine insandan yola çıkarak bir iktidar kaynağı gelişti.

Devlet ve siyaset kuramında egemenlik kavramına neden ihtiyaç duyuldu?

- Niccola Machiavelli
- Jean Bodin: "Egemenlik" kavramını kullanan ilk kişidir.
- Thomas Hobbes
- John Locke
- J.J. Rousseau

Niccola Machiavelli (1469 - 1527):

- "*Amaca ulaşmak için her yol meşrudur*" görüşü hakimdir. Pragmatist olanlar fazla Machiavellist olmakla eleştirilir. "**Prens**" adlı eserinde iktidarın amaç için her yola başvurduğu görüşünü savunur. "**Hükümdar**" adlı eserini ise hükümdarın amaca ulaşmak için kullanılan tüm araçların meşru olduğunu açıklamak için yazmıştır.
- "*Farklı farklı küçük birimleri nasıl bir kavram etrafında toplarız?*" sorusu üzerine yoğunlaşmıştır. Bu soruya cevap ararken "**Prens**" adlı eserini yazar. "**Prens**", bir siyasi iktidarın nasıl olması gerektiği üzerine kafa yorar ve tüm eser bunun üzerinedir.
- 15. yüzyılda Avrupa'da yaşamıştır ve o dönemde Avrupa'nın çeşitli yerlerinde devletler siyasi birliklerini; yani kendi içinde ulus bilincini oluşturmaya başlamışlardır. İtalya, devlete geçiş sürecini geç yaşadı ve küçük küçük beyliklerin uzun süre varlığını koruması onu diğer devletler arasında güçsüz duruma düşürüyordu. Siyasi birliğini sağlaması böyle bir ortamda çok güçtü. Machiavelli de bu iktidar ve siyasi birlik "*İtalya'da nasıl sağlanacak? Prens nasıl olmalı? Nasıl*

iktidarı kullanmalı?” bunlara kafa yoruyor. Amacı; güçlü bir devlet yapısı ile İtalya’da siyasi birliğin sağlanması, yetki dağılımı son verilmesi.

İktidar tanımı: Machiavelli, yetkileri çok sınırlanmayan, sorgulanmayan bir iktidar tanımlamaktadır. Bu yüzden de ulaşmak istediği amaca giderken her türlü yolu meşru kılmak ister. Hükümdar yeri geldiğinde şartlara göre verdiği sözü tutmayabilir. / Pragmatist bir lider tasarlıyor.

Ahlak x Siyaset: Machiavelli’ye göre siyaset ve ahlak birbirinden farklıdır. Ahlakın siyasette yeri yoktur. *“İnsanlar doğaları gereği kötüdür, dolayısıyla bir insanı sevgiyle kendine bağlamaktansa korkuyla kendine bağlamak daha akıllıcadır”* der.

- İktidarın neden meşru olduğuna ilişkin açıklamaları yok; yani kaynak belirtmiyor ama o dönemden itibaren iktidarın ilahi kaynaklarla açıklanmayacağı görüşü oturmaya başlıyor. Hükümdar Tanrı’nın temsilcisi olduğu için değil, devletin başında olduğu için sahip olduğu yetkiyi kullanıyor ama Machiavelli ona bu yetkiyi kimin verdiğine cevap veremiyor; yani herhangi bir kaynak belirtmiyor. Machiavelli, *“iktidar meşruiyetini nereden alır?”* tartışmasını yapmıyor.

Jean Bodin (1530 - 1596):

- Fransa’da yaşamıştır.

Yaptığı 1. büyük katkı: Egemenlik kavramını ilk kullanan düşünürdür. Egemenlikten 16. yüzyıla kadar kimse bahsetmiyor. Bu modern devlet kuramına yaptığı en büyük katkılardan biridir.

- Machiavelli’nin siyaset ve etiği birbirinden ayırmasına şiddetle karşı çıkıyor; çünkü *“siyaset ve etiği birbirinden ayırırsak bir devlet düzenini çete düzeninden ayırmanın bir anlamı kalır mı?”* diye düşünüyor.
- Yöneticinin mutlaka adil olması gerekir. Dolayısıyla *“siyaseti, adaletten hakkaniyetten tamamen ayıramazsınız”* diyor.
- Yaşadığı dönem siyasi çekişmelerin olduğu dönemdir. Avrupa’da feodalizmin çöktüğü yeni mutlakiyetçi rejimlerin olması, iç savaşlar, iktidarın kavgaları vardır. Mezhep savaşlarının olduğu dönemde yaşıyor. Dolayısıyla görüşleri etkileniyor. Bu çekişmeler her düşünürde olduğu gibi Jean Bodin’in de düşüncelerine yansımıştır.

- **En meşhur eseri: “Devletin Altı Kitabı”** >> Bu eserini yazarken Bodin’in kafasında 2 hedefe yöneldiği belirtilir. Birincisi, zekasına hayranlık duyduğu ama ahlak dışı görüşlerinden ürktüğü Machiavelli’nin fikirlerini çürütmek; ikincisi, siyaset konusunda çağının Aristoteles’i olmak. Bodin, Machiavelli’yi *devletlerin temelinde dinsizliği ve adaletsizliği yerleştiren kişi* olarak tanımladıktan sonra, çağındaki siyasal kötülüklerin ve hataların ondan kaynaklandığını ileri sürer.

superanus (lat.): en üstün iktidar = egemen

- Egemenlik kavramını kullandığı için egemenlik kavramı ortaya çıkmıyor. Bodin, o dönemin olgusunu açıklamak için “egemenlik” kavramını kullanıyor.

Yaptığı 2. büyük katkı: Egemen; yurttaşlar üzerindeki en yüksek, en mutlak, en sürekli güç. Dolayısıyla egemen zaten en üstte bulunanın kullandığı yetki olduğu için onun üstünde, onu sınırlayacak ilahi sınırlar dışında bir güç yoktur. Egemenin de takip etmesi gereken ilahi yasalar vardır.

- Egemen soyut bir kavram. Bir kişi de olabilir, kişiler grubu da olabilir ama aslında onların kullandığı yetkidir egemenlik.
- Egemenlik kavramı değişmez. Yönetime kim gelirse gelsin, Krallar değişse de bu egemenlik yetkisini kullanırlar.

- Bodin'in yaşadığı dönemde mutlak monarşiler ortaya çıkmış durumda. Bodin, Fransa'daki monarşinin kullandığı yetkiyi kurumsallaştırmaktadır. Monarşide en üstün güç olan yöneten neye dayanarak böyle bir yetki kullanıyor? Mutlak monarşide devletin kullandığı yetkinin egemenlik egemenlik olduğunu söylüyor. Egemenlik kavramını çıkarmasının yanı sıra modern devlet kuramına yaptığı en önemli 2. katkı ise egemenliğin özelliklerini açıklarken onun sürekli olduğuna değinmesidir. (Yöneten geçici, egemen kalıcı.)

Bodin'e göre devlet: Ailelerin ve onların ortak varlıklarının egemen güç tarafından adaletle yönetilmesidir. Aileleri tanıma sokması toplumun en küçük yapısı olmasından kaynaklanır. Aileler bir araya gelerek toplumu oluşturur. Toplumun üzerinde yetkiyi kullanan kişi kraldır. Kralın yetkisi en üstün yetki olduğu için egemendir. Doğruluk ve adaletli yönetimden bahsetmesi kendi kuramında bunlara yönelmesinden kaynaklanır. Devleti yöneten adaletli ve hakkaniyetli olmazsa hayaletten farkı olmaz. Böylece ahlaki ilkeyi yönetime katmaya çalışmaktadır.

- Bugün için egemenlik şekli değiştirmiş durumdadır. Egemenlik millette olmakla beraber egemenin kullandığı yetki de birtakım kıstaslara tabidir. Bodin, *"egemen hakkaniyetli davranmalıdır"* diyor. Egemen bu yetkiyi kullanırsa ne olacak peki? Bu konuda çelişkili fikirlere sahiptir. Diyor ki; insanların doğuştan sahip olduğu bazı hakları vardır. Örneğin; özel mülkiyet ve herkes bu haklara saygı göstermelidir. Esas kaygısı kaosa meydan vermeyecek bir gücün olmasıdır. Dolayısıyla egemeni kaosa sebebiyet vermemek adına mutlak yetkilere sahip kılmak istememektedir.
- Mutlak yetkiye sahip egemen söz konusu olduğunda insanların doğal haklarının ihlalinde insanların haklarına nasıl sahip çıkacağı konusundaki tartışma Bodin'de yoktur. Mutlak yetkiye sahip egemenin gücünü sınırlandıracak, denetleyecek başka bir güç yoktur; çünkü en yüksek güç egemendir. Böylece doğruluk ve hakkaniyet egemenin vicdanına kalmıştır; yani doğruluktan sapan hükümdara veya iktidara karşı insanların direnme hakkı Bodin'in görüşlerine göre yoktur.

NOT: Devletin sınırlandırılması gerektiği öne süren düşünür John Locke'tur. Egemenin sınırlandırılmasının nedeni insanların hakları olduğu içindir ve bu yetkisini kötüye kullanırsa yetkisini sınırlandırmak gerekir, *"mümkün olmuyorsa direnme hakkını kullanırız"* der.

- O döneme bakıldığında feodalizmin bittiği ve mutlak monarşilerin ortaya çıktığı bir dönemdir. Egemenin, mutlak ve sınırlandırılmayan güçlerle donatılması dönemin şartlarından kaynaklanır; çünkü o döneme kadar yetki dağılımı vardı, feodal dönemdeki kralın şeklen olması ve klisenin baskınlığı; yani siyasi çekişmeler vardır. Dolayısıyla bu dönemde burjuvazi kendi kurduğu toplumsal ve siyasi yapıya en uygun yönetim biçimi olarak merkezi iktidarın olduğu ve yönetenlerin de mutlak güçlerle donatıldığı bir yönetim arayışındadır. Kullanılan bu yetkiyi neye dayandırdıkları hususu belirginleşmektedir. Bodin, egemenliğe dayandırmaktadır. ***"Egemen en üst buyurma gücüne sahip olan kişidir; fakat bu meşru mudur? Ona bu yetkiyi kim verdi? Neden egemenin buyurma gücüne itaat ediyoruz?"*** Bodin bunları cevaplayamıyor. Bu sorulara cevap veren düşünürler Toplum Sözleşmecileridir. -> Hobbes, Locke, Rousseau.

"Devlet, ailelerin ve onların ortak varlıklarının egemen güç tarafından adaletle yönetimidir."

Thomas Hobbes (1588 - 1679): *Toplum sözleşmecilerinden ilki.*

- ▶ **En meşhur eseri: “Leviathan”** >> Hobbes, Leviathan’da Bodin’i izleyerek egemenliğin mutlak, sürekli ve bölünemez olduğunu vurgular, ardından sözleşme sonucunda devletin sahip olduğu bazı yetkiler ile uyrukların devlete karşı yükümlülüklerini ayrıntılı olarak inceler. 12 başlık altında topladığı bu yetki ve yükümlülükleri, rejimin mutlakiyetçi yapısını bütün açıklığıyla ortaya koyar. Leviathan bir su canavarıdır. Bunu sembolik olarak egemeni tanımlamak için kullanır.
- ▶ **Toplum Sözleşmecilerinin ortak yanı:** Devlet denen siyasi örgütlenme neden ortaya çıktı? Yönetenlere neden itaat ediyor? Kullandığı yetkiler neden meşru ve kabul edilebilir? Bu gibi sorulara cevap arayışındalar. Toplum Sözleşmesi varsayımından devlet örgütlenmesi ortaya çıkmıştır. Devleti, devlet öncesi; yani doğa durumundan ayırmak için kullandıkları şeyler birbirinden farklıdır.
- ▶ **Egemen:** *Bodin’in tanımladığı egemene çok benziyor.*

✓ mutlak

✓ sürekli ve bölünmez

✓ yasa yapıcı

✓ kendisi yasayla bağlı olmayan

- Hobbes’a göre, doğa durumundan toplum ve devlet düzenine geçiş, herkesin herkesle gerçekleştirdiği bir sözleşmeyle sağlanacaktır. Ölüm korkusu ve daha iyi bir yaşam arzusu insanları rasyonel davranmaya itecek ve herkes her şey üzerindeki hakkından vazgeçerek güçlerini birleştirip bir iktidar yaratacaktır. Böylece oybirliği ile yapılan bir toplum sözleşmesiyle tabiat halinden uygarlığa geçilecektir.
- Devletin insanlar tarafından bir sözleşmeyle kurulduğu fikri, Machiavelli’yi göz ardı ettiği, Bodin’in ise yetersiz kaldığı meşruluk sorununu çözecektir. Hobbes, o çağda yavaş yavaş gelişen, yönetme yetkisinin ancak yönetilenlerin onun ile meşrulaştırılabileceği düşüncesini toplum sözleşmesi kurgusuyla devlet teorisine başarılı biçimde eklemiştir.
- Hobbes tek bir sözleşmeyle hem toplumun hem de devletin kurulduğunu söyler.
- Hobbes’un görüşleri 20. yüzyıldaki otoriter totaliter rejimlere kaynaklık etmiştir.

NOT: 1215 Magna Carta tarihteki en özgürlükçü belgelerdendir. İngiltere’de yayımlanıyor. O dönemde kralın yetkilerini sınırlandırmak için baronlar haklarını sıraladılar: Keyfi olarak vergi alınamaz, tutuklanamaz. İngiltere’de o yıllarda “kral x baron” çekişmesi var. Hobbes da bu savaşta yaşamış bir düşünürdür. Bu olaylar fikirlerini şekillendirmiştir. *“Egemen fikri nasıl temellendirilir?”* Güçlü bir devlet kurulmasından yanadır.

John Locke (1632 - 1704):

- Liberalizmin kurucularından kabul edilmektedir.
- John Locke’un da bir toplum sözleşmesi varsayımı vardır ama hareket noktası Hobbes’dan çok farklıdır. Devletsiz toplumda, insanların doğa hali dediğimiz halinde aslında insanlar özgür bir şekilde yaşıyorlardı. Herkes doğuştan özgür ve eşit. İnsanlar bu düzene karşı çıkan, bu düzeni bozacak olan birileri mutlaka ortaya çıkar. Bu durumda bunun cezasını kim verecek? Eğer bunu sadece bu suçtan zarar gören kişiye bırakacaksa kişi oç alma duygusu ile hareket edecektir. Bu nedenle bir cezalandırma sisteminin olması gerekmektedir. Cezalandırılması için devleti oluşturmuşlardır. İnsanlar cezalandırma yetkilerini devlete devretmişlerdir yoksa devlet, öyle yüce bir kurum değildir.

I. Sivil İtaatsizlik:

- yasaya aykırılık
- şiddetsizlik
- kamuya açıklık
- ortak kamu vicdanına çağrı

II. Direnme Hakkı:

- sistemin tümüne yönelik bir karşı çıkış
- şiddet (*sistemin tümüne yönelik bir karşı çıkış olduğu için şiddet muhtemeldir.*)

→Direnme hakkında “bu sistem tamamen meşruiyetini yitirmiştir” düşüncesi hakimdir.

II. ŞİDDET TEKELİ:

- Modern devletin ayırt edici özelliklerinden biridir.

Burada karşımıza iki düşünür çıkar:**(1) Hobbes:**

- Hobbes’da “insan hep kendi menfaatlerinin peşinde koşan çatışmacı bir varlık olduğu için çatışma kaçınılmazdır” düşüncesi mevcuttur.
- İnsanlar akılları ile bir araya gelerek bu menfaat çatışmasından ancak kendilerinden üstün bir güce devrederek görürler. “Leviathan”; yani modern devleti temsil eden şey böyle bir şeydir.
- Şiddetin gündelik hayatlardan çıkarak, kişiden kişiye yönelen şiddetin ortadan kalkacağı ve toplumsal kaosun önleneyeceği düşüncesi vardır.

Hobbes’a itimat ettik ve toplumsal barışı, güvenliği ve uygarlığı sağlayacağına inanarak “modern devlet”i ya da “Leviathan”ı oluşturduk. Hobbes, “devlet olmadıkça herkes herkese karşı daima savaş halinde” olacaktırdı yordur bize. Üstelik “bu savaş herkesin herkese karşı savaşıdır”. Bu durumun ne gibi sonuçlar doğuracağını hepimiz bilebiliriz, ama Hobbes yine de hatırlatmaktan geri kalmıyor: “Böyle bir ortamda, çalışmaya yer yoktur; çünkü çalışmanın karşılığı belirsizdir. Ve dolayısıyla toprağın işlenmesine de yer yoktur; ne denizcilik, ne deniz yoluyla ithal edilebilecek malların kullanılması, ne rahat yapılar, ne fazla güç gerektiren şeyleri kaldırmak ve taşımak için gereken şeyler, ne zaman hesabı, ne sanat, ne yazı ne de toplum vardır. Hep-sinden kötüsü, hep şiddetli ölüm korkusu ve tehlikesi vardır; ve insan hayatı yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısa sürer.”¹

Hobbes’un bu savaşı sona erdirmenin vazgeçilmez yolu olarak önerdiği devlet, herhangi bir devlet değil; gücü merkezileştirmiş, şiddeti tekeline almış bir yeryüzü tanrısıdır. Çünkü ona göre, “insanlar(in) hepsini birden korku altında tutacak genel bir güç olmadığı vakit” savaş halinden kurtulmak mümkün değildir. “Böylesi genel gücü kurmanın tek yolu, (insanların) bütün kudret ve güçlerini tek bir kişiye veya hepsinin iradesini oyların çokluğuyla tek bir iradeye indirgeyecek bir heyete devretmeleridir. ... İşte ... barış ve savunmamızı borçlu olduğumuz ölümlü tanrının doğuşu böyle olur. Çünkü her bir kimsenin ona verdiği yetkiyle onun elinde o kadar çok kudret ve güç toplanmış olur ki, bu kudret ve gücün dehşetiyle, bütün insanların yurtta barış ve yurtdışında düşmanlara karşı yardımlaşma yönündeki iradelerini birleştirip biçimlendirmeye muktedir hale gelir.”²

★Hobbes ancak bir güçlü bir kuvvetin kendisinde toplandığı takdirde kaosun önüne geçilebilir düşüncesindedir.

★Hobbes’a göre insan doğası gereği bencildir, bu yüzden herkes kendi menfaati peşinde olacağı için çıkarlar çatışır ve belirli bir güç olmazsa toplumda kaos olur. Leviathan’da benzettiği en üstün güce meydan verilmesinin sebebi insanların bir arada yaşamasından kaynaklanır.

★Hobbes’a göre devlet en üstün güçtür ve şiddet, devletin tekelindedir. Bunu kullanması meşrudur.

Devletin kurulması ile şiddet nereye gidiyor?

- Şiddet yok olmuyor; fakat gündelik hayattan çıkıyor. Devlet yeri geldiğinde güç kullansa bile bu güç meşrudur. Kendisinde bütün gücü toplamış ve kendisinden üstün bir otorite olmayan kullansa bile bu güç meşrudur.

Kendisinde bütün gücü toplamış ve kendisinden üstün bir otorite olmayan Leviathan'da insanlar nasıl korunacaktır?

- Toplum Sözleşmesi ile insanlar itaat etme yetkisini de elinde bulundurmıştır. Hukuk devleti ilkesi ile kişi, iktidar karşısında korunacaktır. Hukuk devleti ilkesinin hukukun içeriğine ilişkin bir şey söylemediğini kabul edenler vardır. Hukukun içeriğine girmese bile herkesin eşit seviyede hukuka bağlı olacağı anlamı taşır. Hukuk devletinin ilk ortaya çıkışında "aristokrasi X bürokrasi" mücadelesi temel hak ve özgürlükler girmekteydi. Hukuk devleti, temel hak ve özgürlüklerden bağımsız değildir ve bu anlamı ile yasa devletinden farklıdır. Hukuk devleti, hukukun içeriğine ilişkin ilkeleri içerir. Örneğin; yasaların öngörülebilir olmasını amaç edinmesi hukuki güvenlik ilkesinin bir gereğidir.

(2) Weber:

- Modern devletin yerine getirip de başka devletin yerine getirmediği başka bir işlem yoktur.
- Bunu ayırabileceğimiz tek ölçüt, devletin şiddet tekeli eline almasıdır
- Ancak devlet yeri geldiğinde ikna mekanizmaları da kullanır ama mecbur kalırsa son takdirde şiddet tekeline de başvurur.
  - › **Devlet:** Belirli arazi içinde fiziksel gücün meşru kullanımını tekelinde bulunduran insan topluluğudur. (Max Weber)

modern devletler dünyasıdır. Ancak modern devletin oluşumu, bütün ülkelerde eşzamanlı ve özdeş bir süreç olarak değil, farklı ülkelerde değişik tarz ve zamanlarda gerçekleşmiştir. Aradaki bu önemli farklılıkları silmemek veya silikleştirmemek için, "modern devlet" tamlamasını bir toplayıcı kavram, daha doğrusu bir "ideal tip" olarak anlamak gerekir. Max Weber'in kullandığı anlamda "ideal tip"te, gerçeklikte gözlenen bazı özelliklerin öne çıkarılması ve bazılarının bir yana bırakılması yoluyla inşa edilmiş bir model tasarımı ya da soyut bir düşünsel kurgu söz konusudur. Bu kurgunun yapı taşlarını, tanımlanmak istenen olgunun özü sayılan vasıflar oluşturur. Ancak burada, toplumsal gerçekliğin karmaşık yapısından kaynaklanan ve bu anlamda belli bir somut olay ya da ampirik olgu açısından tipik olmayan özelliklere yer verilmediğinden, ideal tipler, gerçek yaşamda kavramsal saflıkları içinde bulunmazlar; yani bir bakıma "saf tipler"dır. Ayrıca "ideal tip"e vücut verdiği varsayılan ortak vasıfların da, gerçeklikte farklı görünümde somutlaşması mümkündür. Bununla beraber farklı somutlaşma biçimleri ortak özden uzaklaşma anlamına gelmediği sürece, ideal tipin dışına çıkma söz konusu olmaz.

Modern devletin özsel vasıflarını belirlerken Hobbes'un tespitlerinden hareket etmek ve oradan Max Weber'e yönelmek, modern devletle ilgili incelemelerde neredeyse gelenek haline gelmiştir. Bu çerçevede, isimlendirmedeki farklar bir yana üç aşağı beş yukarı aynı kalemleri içeren değişik listeler çıkarılmıştır. Bütün bu çabalarda özün de özü denebilecek bir vasıf hemen teşhis edilebiliyor. Bu da şiddet tekeli. Weber, bu konuda çok açık sözlüdür: "Modern devlet, bütün siyasal birlikler gibi, sosyolojik olarak ancak kendine özgü somut araçları açısından tanımlanabilir: o da fiziksel güç ve şiddet kullanımınıdır."⁶ Buna göre modern devlet, "belli bir arazi içinde fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde bulunduran insan topluluğu"nu ifade eder.⁷

"Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti" makalesi:

★**Burada tartışılan konu:** Modernleşmeyi biz hep uygarlaşma olarak ele alıyoruz. Uygarlaşmayı da şiddetin gündelik hayattan çıkması olarak ele alıyoruz.

•Weber'e (sosyolojinin kurucularından) göre ise devlet belirli bir arazi içinde fiziksel gücün meşru kullanımını tekelinde bulunduran insan topluluğudur. Meşru kabul edilmesinin nedeni Hobbes'un düşünceleri gibidir. Weber der ki; "Devlet, amaçları açısından tanımlanamaz. Bugün devlet ya da tarihsel birlikler gibi sosyolojik açıdan ancak kendilerine özgü somut araçlar açısından kullanılabilir. O da fiziksel güç ile şiddet kullanımınıdır." Modern devlet bunu tekeline almıştır ve meşru kılmıştır. O

zamana kadar iktidar yetkisi dağınıktı; yani merkezi otorite yoktu. Modern devlet ile siyasi iktidar merkezileşmiş ve egemende toplanmıştır. Egemen, yönetici olarak anlaşılmalıdır. Modern devlete özgü bürokrasi gözetim ve denetimin olmasını sağlıyor ve şiddeti meşru kılıyor.

★ **Marksist Yaklaşım:** Devlet toplumun içinden çıkmış ama topluma yabancılaşmıştır. Önce insanlar kendileri için üretim yaparken daha sonra piyasa için üretime geçti. Bu durum üretim araçlarında yoksunluğa yol açtı. Böylece sermaye sınıfı, işçi sınıfı üzerinde tahakküm altına alınmıştır. Üretim araçlarının özel mülkiyetini elinde bulunduran sınıf üst sınıftır. Alt sınıf ise ekonomi, hukuk, kültür vb. dir. Üst yapı alt yapıya biçim verir.

- **Bu çerçevede devlet neden meşru?** Marksist anlayışa göre devlet aslında meşru değildir, diğer sınıflarda baskısını sürdürmek için bir araçtır ve devlet bunu meşru olarak yansıtır.
- **Meşru olarak nasıl yansıtır?** Hukuk, ekonomi, kültür gibi alt yapıyı elinde bulundurarak. Sosyalist yapıya geçildiğinde ise sınıflar birbirine baskı kuramadığı için devlet denilen yapıya ihtiyaç duyulmayacaktır.

★ Weber kapitalizm rasyonaliteye daha uygun olduğunu düşünüyor. “Sosyalizm insanları tembelleştirir” diyor.

- **Peki kapitalizm neden rasyoneldir?** Bunu açıklamak için modern anlamda kastedilen bürokrasiyi anlamak gerekir.

NOT:

Uluslararası Hukukta Egemenlik:

- 1648 Westphalia Barış Antlaşması'ndan 1945 BM kurulmasına kadar uluslararası hukukta geçerli olan anlayış Westphalia modelidir. Westphalia modeli Bodin ve Hobbes'un tanımladığı egemenlik anlayışıdır.

- Devletler eşit ölçüde egemendirler.
- Her devlet kendi yasasını koyma ve uygulama hak ve yetkisine sahiptir.
- Uluslararası hukukta egemen devletler arasındaki ilişkiyi düzenleyen hukuktur.
- Egemen devletler arasında çıkan anlaşmazlıkta bu modele göre güçlü olan kazanır.
- Fakat BM kurulması ile birlikte uluslar üstü bir denetim mekanizması ortaya çıkıyor ve devletler gönüllü olarak bu denetime tabii oluyorlar. Artık uluslararası hukukta bütün devletlerin tabii olması gerekeni hepsi için bağlayıcı olan bazı ilkeler, kurallar ve standartlar var. Devletler artık “*ben egemen gücüm, benim iç işerime karışamazsın*” deme hakkına bir noktada sahip olamıyor.

III. TOPRAK:

- Modern devlete kadar coğrafi sınırlar belli değildi. Modern-ulus devletin ortaya çıkması ile beraber coğrafi sınırlar çiziliyor ve devletler sınır konusunda hassaslaşıyor.

- **Ulus:** Sınırları açıkça çizilmiş toprak parçasında tek bir idare ya da yönetime tabi olan halktır.
- **Ulusçuluk:** Ulusa göre daha kurgusaldır. Aynı toprak üzerinde yaşamak vb. durumlar değil de birtakım kurgusal ve manevi durumlarla ulus olma bilincinin yaratılmasıdır. Tasavvur edilen ulusla kendini özdeşleştirmektir.

IV. BÜROKRASİ:

- Büro: önceleri memurların kullandığı masa demekmiş fakat daha sonra devlet işlerinin yapıldığı ofis anlamına gelmiş.
- Bürokrasi kelime anlamı olarak masadan gelen güç, kuvvet, iktidardır.
- Bürokrasi sadece modern devlete özgü değil, Antik Yunan'da ve Roma'da da var ama modern anlamda bürokrasi kapitalist düzenle şekillenmiş.
- Weber, bu kapitalist düzenin işleyebilmesi için bürokrasinin olması gerektiğini savunmuş. Bütün büyük ölçekli örgütlenmelerde bürokrasi vardır.
- **Weber'e göre:** "Her yönetim şeklinde bir çeşit bürokrasi vardır."
- **Weber'in kapitalizm görüşü:** Ev ve işyerlerinin birbirinden ayrıldığı, kişilerin özgürce ekonomi yaptığı yer. Bu sistem rasyonel olarak örgütlenmiş. Üretim araçlarının özel mülkiyeti söz konusu. Emek piyasada özgürce yönetiliyor. Emeğin değeri serbest piyasada arz-talep ilişkisine göre belirleniyor. Rasyonelleşme denince modernleşme süreci akla geliyor. Modern devlet tarihin belli döneminde ortaya çıkan devlet, modernleşme ise geçiş süreci. Rasyonelleşme süreci ise dünyayı ve olan biteni açıklarken bilgiye dayalı açıklamak, aklın ön plana çıkarılması. Weber rasyonelleşmeye en uygun yönetim biçiminin bürokrasi olduğunu düşünüyor. Sistemin en iyi şekilde yürütülmesi için bunun zorunlu olduğunu düşünüyor. Kafka ise birçok eserinde bürokrasiyi eleştirmektedir.
- İktidar: birilerine bir şeyleri buyurabilme gücüdür. Weber der ki "evet birilerine bir şeyleri dayatabilirsin ama yaptıkların meşru olarak görülüyorsa ancak o zaman otoriteye dönüşmüşsün demektir"
  - Yani iktidar meşru ise o noktada otoriteye dönüşmüş olur.

Bir iktidar otoritesini nereden alır?

- **Weber'ün bu konuda 3'lü tipolojisi var:**
  - **3 otorite vardır:**
    1. Geleneksel otorite: İnsanlar itaat eder; çünkü otorite gücünü geleneklerden alır.
    2. Karizmatik otorite: Otorite meşruiyetini ona yüklenen karizmadan alır; yani insanlar otoritenin bir takım özelliklerinden dolayı itaat ederler, meşru olduğunu düşünürler.
    3. Yasal / Rasyonel otorite: Otorite yasalara dayanmasından ve rasyonel olmasından gelir.
- Weber bu 3 tipten 3.'yü tercih ediyor; çünkü otorite meşruiyetini karizma ve gelenekler yerine yasalara dayandırıyor ve bu yasalar belirli prosedürler çerçevesinde oluşturulmuş, iktidarlar (eski dönemlerdekin aksine) otoriteyi keyfi olarak kullanamıyor. İktidarların otoriteyi kullanırken uymak zorunda olduğu kurallar ve bunların sınırları çizilmiş. Bunun dönüm noktası Fransız İhtilali ile birlikte ortaya çıkan düşüncelerdir. "İktidar bu hakları korumak zorunda" fikri ortaya çıkıyor. Yasalar kişilere bağlı olarak oluşturulmuyor, herkesi bağlıyor ve o kişiler de yasaya tabii. İnsanlar yasaya uygun davrandığı için otoriteyi meşru görüyorlar ve ona itaat ediyorlar. Weber'in karşı olduğu şey o güne kadar otoritenin hep keyfi olarak kullanılmasıdır. Örneğin; monarşi. Hukuk hep vardı, toplum olmasa bile ama hukukun niteliği değişim içinde. Günümüzde hukuk devleti açısından bu hukuk kuralları onu uygulayanlar tarafından da bağlayıcıdır.

Weber'de İdeal Bürokrasi:

- ✓ **İdari Hiyerarşi:** Üstün alttakilere karşı gözetim ve denetimi var. Herkesin görevi (uzmanlık ve iş bölümü) belli.
  - ✓ **Her şeyin yazılı belgelere aktarılması ve dosyalanması:** Her şeyin neye göre yapılacağı bir kurala bağlı.
  - ✓ **Uzmanlaşma**
  - ✓ **Yazılı kurallara bağlılık ve resmîlik**
  - ✓ **Gayrişahsîlik / Kişilerüstülük:** Kişilere göre hukuk kuralları değişmez, kişiler değişse de o işleyiş devam eder.
- **Weber'in bürokrasi anlayışı;** keyfi iktidarlara tepki olarak doğmuştur. Kişiler üstü biçimde keyfilik olmadığı, her şeyin yazıya dökülerek sistemin daha verimli işlediği ve daha rasyonel olduğu bir sistem.

“Bürokrasinin Yozlaşması” nedir?

- Uygulamada bürokrasinin belli yerlerinde görev alan insanlar gereken ilişki ağlarına yönelik torpillerin dönmesi. Yolsuzluklar; yani hesap verilebilirliğin olmaması. Esasında asıl bürokraside keyfilik olmadığı için ve kişiler üstü olduğu için bunun hesabını verebilir durumda olmalıdır ama yolsuzluk olduğunda ve şeffaflık olmadığı için kişiler kolaylıkla kural dışına çıkabiliyorlar ve bunun hesabı sorulmuyor çünkü o kişiler zaten ilgili mekanizmada görev alıyor ve onlara hesap soracak bir üst merci olmuyor. Otorite yasalara uygun davranmadığında meşruluğunu yitiriyor.
- Günümüzde bürokrasinin yozlaşmasının nedeni uygulamanın teoriden farklı olmasıdır.

Kafka ve George Orwell: Bürokrasinin hayatları denetleyebildiği, tekeline aldığı şiddeti insanlar üzerinde dolaylı uyguladı gerekçeleriyle eleştirirler.

HUKUK DEVLETİ:

Hukuk Devletinin araçları:

- ✓ Hukukilik (Kanunilik)
- ✓ Yasa Önünde Eşitlik
- ✓ Denetim Mekanizması
- ✓ Bağımsız Yargı
- ✓ Temel Hak ve Özgürlükler: güvence altına alınması.

Maddi Anlamda Hukuk Devleti:

- Hukuki güvenlik, hukukun öngörülebilirliğidir.
- Maddi anlamda hukuk devleti sadece hukuk sisteminin varlığı ile değil, hukukun içeriği ile de ilgilenir. İnsan onuru ve temel haklar kavramlarıyla hukuk temellendirilmelidir.
- Hukuk devleti, şiddet tekeli önlemede yeterli bir araç mıdır? Çoğulcu demokratik rejim insan onuru ve insan haklarına dayanmalıdır.

Şekli Anlamda Hukuk Devleti:

- ✓ Bağımsız yargı
- ✓ Kanunilik
- ✓ Kanun önünde eşitlik

Devlet ve Toplum:

- Hintze: “Devlet ve toplum arasındaki ilişki bilimin en muğlak ve ihtilafli konularından biridir.”

Toplumun tanımlanması: Toplum, bütün sosyal bilimler için çekirdek kavramdır. Şu ya da bu ölçüde sınırları çizilmiş ve üniter bir sosyalist sistemde özdeşleşmek demektir. Toplumu, modern ulus devletin sınırları ile tanımlandığı yerde böylesi bir yaklaşımı sürdürmek daha kolaydır. Esas nokta, toplumun ulus devletle tam tamına çakışmamasıdır. Pek çok toplumun sınırları bunları çevreleyen devletlerinin sınırları kadar net çizilmez. Hepimiz çoklu toplumların mensuplarıyız, bunların bazıları ulus devletlerden çok daha küçük ve bazıları da daha büyüktür. Tüm toplumlar müstakil sosyal sistemler olarak var olmazlar. Başka bir dizi kendileri ile çakışan ve bitişik toplumun oluşturduğu bağlam içinde bulunurlar.

- **Mann toplumu**, “Sınırlarını kendisi ve çevresi arasındaki belirli bir etkileşim düzeyinin oluşturduğu bir sosyal etkileşim ağı” diye tanımlar.

Giddens toplumu dört kısma ayırır:

- zaman ve yer boyunca belirlenebilen kurumlar kümelenmesi,
- sosyal sistem ile özgül bir yer ya da kaplanan alan arasındaki bir ilişki,
- yerin meşru olarak kaplandığı iddiasının desteklenmesiyle iç içe normatif öğelerin varlığı,
- toplumun mensupları arasında bir tür ortak kimliğe sahip oldukları duygusunun hakim olması.

- **Giddens:** Bunlara göre toplumların sınırlarının geçirgen olduğunu ve modern dünyada bütün toplumların topluluklar arası sistemler bağlamında var olduklarını vurgular.

- **Charles Pierson:** “Devlet mi toplumu belirler yoksa toplumsal yapı mı kendini ortaya çıkarır?”
- Devleti şekillendiren toplumdur. Devlet dediğimiz örgütlenme aslında toplumsal yapının içinden ortaya çıkar.

(1) Çoğulculuk yaklaşımı: Adının çağrıştırdığı gibi çoğulculuğun arkasındaki kilit fikir çoğulluk-farklılık, çeşitlilik, çok yanlılıktır. Çoğulculuk, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki otuz yıl içinde ABD'nin deneyiminin disiplin tahakkümüne başladığı bir dönemde siyaset bilimi için açıklayıcı bir model olarak ortaya çıktı. Çoğulculuk, birleşik olmayan devlette değil, çeşit içeren toplumda ortaya çıkar. Bu tip toplumlar “açık” toplumlardır. Yurttaşlar, kendilerini ifade etmekte özgürdürler ve çeşitli çıkarlarını geliştirmek üzere örgütlenebilir ve seferber olabilirler. Toplumdaki hiçbir özel çıkar, devlete ya da devletin herhangi bir bölümüne erişimde imtiyaz sahibi olamaz.

(2) Marksist yaklaşım: Marx'a göre sivil toplumun resmi eşitlik ve özgürlük alanının, kabaca özel sermayenin kontrolünü elinde tutanların, bu kaynaklardan yoksun olanların, iş gücünü sömürmekte serbest oldukları bir sosyal düzeni tanımlamaktadır. Marx'a göre (Hegel'in aksine) ilişkide belirleyici ve hakim öğenin devletten ziyade sivil toplum olduğu kesindir, fakat devletin güçlerinin artmasıyla bu sorunun üstesinden gelinemez. Bir taraftan devleti sınırlandırırken diğer taraftan da grup sendikalarının savaşı olarak karşımıza çıkmaktadır.

- **Ortak noktaları:** Devleti şekillendiren şey toplumsal ilişkilerdir.

DEVLET ve TOPLUM İLİŞKİSİ:

- ★ Devlet toplumu, toplum da devleti şekillendirir.

I. Devleti Şekillendiren Toplum Yaklaşımı:

- Marksist Yaklaşım
- Çoğulcu Yaklaşım

II. Toplumu Şekillendiren Yaklaşım:

- Neo/liberalizm
- Kurumsal Devletçilik
- Elitizm
- Feminist Yaklaşım

(I) Devleti Şekillendiren Toplum Yaklaşımı:

(a) Çoğulcu Yaklaşımlar:

- Genelde İngiltere ve Amerika'daki siyaset yaklaşımıyla örtüşüyor.
- Klasik anlamda devlet ve iktidarı analiz etmek yerine daha ziyade toplumda farklı çıkar grupları vardır diyorlar ve bunlar liberal demokratik toplumlarda eşit şekilde bir yarış halindedirler. İktidar belirli bir yerde toplanmaz, hepsi belli ölçülerde iktidarı paylaşırlar. Baskı grupları siyasete yön verire ilişkin analizler ama bu eleştirilen bir şey; çünkü devlet kuramında çoğulcu yaklaşımında kavramsal bir analize girilmediği için yetersiz olduğu düşünülüyor. Haklı bir eleştiri var burada, bu çıkarıcı toplumlar eşit düzeyde yarışmıyor, devlet hepsine nötr davranmıyor, bazılarının sermayesi çok daha fazla, ilişkileri çok daha kuvvetli. Dolayısıyla bu çoğulcu yaklaşıma getirilen en haklı ve temel eleştiri; yani her toplum eşit düzeyde yarışacak olanaklara sahip değil. Kısaca çoğulcu yaklaşım böyle.

(b) Marksist Yaklaşım:

- Devleti şekillendiren toplumsal yapıdır.
- Yapılan eleştiriler: Devlet sınıflı bir toplum yapısının ürünüdür; yani sınıflı toplum ortaya çıktıktan sonra sermayeyi ve üretim araçlarının özel mülkiyetini elinde bulunduran ve dolayısıyla da ekonomiye yön veren sınıf hakim sınıftır, diğer toplumsal sınıflar üzerinde hakimiyet kurar ve bunu devletin desteği ile yapar. Toplumun içinden çıkan bir toplumdur ama buna rağmen sınıfsal toplum yapısının sürmesine hizmet ederler, dolayısıyla da kendini toplumun üstünde tutar. Alt yapı (ekonomik yapı) ve üst yapı (siyaset, ideoloji, kültür, sanat, hukuk gibi). Alt yapı, üst yapıyı belirler. Buna yapılan eleştiri ise bunlar arasında kümülatif bir ilişki vardır, birileri ile etkileşim içindedir. Bir diğer eleştiri ise yönetimin sadece zor kullanan biri olmadığına dairdir; yani yönetim, zor ve rızanın birleşimi olmalıdır derler.
- **Egemenlik**: Başkalarının davranışlarına yön verebilme gücüdür.
- **Hegemonya**: Zor unsurundan ziyade rıza ya da ikna unsuru ön plandadır. Devlet her zaman gerektiğinde zora başvurur. Kendini de meşru görür; çünkü devlet güce başvurduğunda yasal olur. Hiçbir iktidar sadece kaba güce başvurarak daimi olarak varlığını sürdürmez. Bunun yanında insanları hep yapılan şeylerin, onların yararına ve toplumun iyiliği için yapıldığına ikna etmesi gerekir. İnsanlar da bu sebepe ikna oldukları ölçüde iktidarın var olmasına onay verirler, rıza gösterirler. İnsanlar ikna edilemediğinde zora başvurma oranı artar. İnsanların rızası ise propaganda, medya, eğitim vs. ile sağlanır.

(II) Toplumu Şekillendiren Devlet Yaklaşımı:

Charles Pierson kitabında 3 şeyden bahsediyor:

(a) Neo/liberalizm:

- Neo: yeni. Neo/liberalizm kelime olarak “yeni liberalizm” anlamındadır. 18. yüzyılda esas olarak klasik anlamda liberalizm ortaya çıkıyor. İktisadi açıdan serbest piyasa fikrini savunuyor. Piyasada keni içinde bir denge vardır, devlet müdahale etmediğinde arz talep doğrultusunda bu dengeler kendini bulur. Daha sonra kapitalizmin yapısal çelişkilerinden ve ekonomik buhrandan dolayı devlet müdahale etmediğinde piyasanın kendini dengeleyeceği düşüncesinin sağlıksız olduğu anlaşılıyor. O nedenle de yeni bir görüş ortaya çıkıyor: Devlet ancak müdahale ederse piyasanın düzeni sağlanır. Devlet insanların belli bir alım gücüne sahip olmasını sağlarsa ancak insanlar alım gücüne sahip olur ve dolayısıyla da arz fazlası meydana gelmez. Bu dengenin kurulabilmesi için insanların belli bir ekonomik seviyeye getirilmesi gerekiyor. Devletin sağlık, ekonomi vs. gibi alanlarda yatırım yapması gibi roller üstlenmesi gerekir. Devlet bu maliyetleri vergilerle finanse eder. II. Dünya Savaşı döneminden 70’lerin sonuna kadar refah devleti uygulamaları adı altında bu sistem (76’ya kadar. Keynesyen Refah Politikaları) (Altın Çağ) devlet sisteminin işleyişini çok güzel bir şekilde sağlıyor. 70’lerin sonunda yeniden bir kriz çıkıyor ve bu kriz sonucu neo/liberal görüş ortaya çıkıyor. Neo/liberalilerin temelde iddia ettiği şey; liberalizmden sapıldığı için sistem krize girdi, bu bir hataydı, devlet kamu hizmetlerinden elini çekmeli, yalnızca güvenliği sağlamalı ve piyasanın işleyişini düzenlemeli, bunun dışındaki aşamalara karışmamalı; yani devlet eskisi gibi belirli ve sınırlı bir alanda rol oynamalı çünkü bunların devlete maliyetleri yüksek. Devletin ekonomik hayatta belli roller üstlenmesi aynı zamanda adalete ve özgürlüğe aykırı bir şey olarak görülüyor. Hayek’in liberal demokrasiden kast ettiği; herkes yarıya eşit koşullarda başlasın ve istediğini yapmakta özgür olsun, özgür bir toplum ancak piyasada serbestse olabilir. Sosyal adaleti sağlamak adına ekonomi ve toplumsal hayata devlet müdahale ederse eşitsizlik söz konusu olur. Liberalizmi özüne döndürmeyi hedefler. Devlet piyasaının serbest bir şekilde rahatça işleyebilmesi için hukukun üstünlüğünden faydalanarak gerekli düzeni sağlasın ama geri kalanına karışmasın der; çünkü aksi takdirde tarihte de görüldüğü üzere krize yol açıyor diyorlar. Yani neo/liberaler, liberalizmin özüne dönüş iddiası ile ortaya çıkıyorlar.

Klasik liberalizmin özünden sapma olduğu ve liberalizmin özüne dönüş. Peki liberalizmin özünde ne vardı da bundan sapıldı?

- **İktisadi anlamda liberalizm:** Rekabete dayalı, fırsat eşitliğinin olduğu, eşitliğin ancak buna dayanabileceği özgürlükçü.
- **Klasik liberalizmin düşünsel boyutu:** Fransız İhtilali, Fizyokratlar Hareketi. Neo/liberalizmde bu kadar kapsamlı bir düşünsel boyut yok, daha çok iktisadi boyutu var. Piyasaya müdahale dilmesi, devlet küçülsün, piyasada rekabet artsın, krizlerin nedeni devletin müdahaleleridir gibi daha ziyade ekonomik iddiaları ön planda olan bir yaklaşımdır. Bu nedenle; neo/muhafazakarlıkla da kolayca bir arada görülebilen bir yaklaşımdır.

- 1929 yılında ABD’de başlayan ve daha sonra tüm dünyaya yayılan ekonomik buhrandan sonra neo/liberalizm gündeme gelmeye başladı. Keynes; “Belirli hallerde arz ve talep dengesinin sağlanabilmesi için devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahale etmesi lazım ve belirli hizmetlerin kamu hizmeti olarak verilmesi lazım” demektedir. Bu kamu hizmetleri sayesinde kişilerin sosyal hakları (eğitim, sağlık, sosyal güvenlik) güvence altına alınmaktadır. 1945’ten itibaren Keynes’in bahsettiği devlet modeli uygulanmaya başlıyor; fakat 1970’lerin sonunda bir petrol krizi yaşanıyor.

• **Neo/liberallerin temelde görüşü:** Neo/liberallerin görüşüne göre krizler aslında devletlerin yanlış müdahalelerinden ortaya çıkıyor. Bu nedenle biz devleti belirli hizmetleri vermesi için (güvenlik, ordu gibi= sınırlandırılm. Bunun dışında piyasaya karışmasın.

Neo/liberalizm, 1929 Büyük Bunalımının ardından Keynesyen İktisat Okulunun "Müdahaleci Devlet" anlayışı bütün dünyada önem kazanmaya başlamıştır. Keynesyen iktisat politikaları bütün dünyada 1970’li yılların sonlarına değin uygulanmıştır. Bu politikaların bir sonucu olarak devletin ekonomideki rolü ve işlevleri pek çok ülkede genişlemiştir. Devletin büyümesinin ortaya çıkardığı yeni sorunlar (kronik bütçe açıkları, yüksek vergi yükü, enflasyon vb.) iktisatçıları birtakım yeni çözüm arayışlarına yöneltmiştir. 1960’lı yıllar ve özellikle 1970’li yılların başlarından itibaren klasik liberalizmin temel ilkelerini savunan çağdaş liberal düşünce okulları akademik ve politik çevrelerde seslerini duyurmaya başlamıştır.

IMF ve Dünya Bankası’nın hükümetler üzerinde ciddi bir baskı gücü bulunmaması da bir diğer önemli etkeni. Neo-liberalizmin yükselişini hazırlayan faktörler ise 1970’lerde gelişmeye başladı. O güne kadar çok başarılı işleyen Keynesçi ekonomi düzeninin dünya petrol fiyatlarının OPEC petrol krizi (1973-1974) sonrası aniden yükselmesi nedeniyle sıkıntıya girmesi neo-liberal saldırıların başlamasındaki en önemli sebepti.

Neo/liberalizme göre bireylerin serbest piyasada istedikleri gibi üretmesine ve satmasına olanak sağlamak topluma çok büyük bir refah getirecektir. Neo/liberalizm aynı zamanda klasik liberalizm olarak da adlandırılır; çünkü neo/liberalizm liberalizmin ilk çıktığı 18. yüzyıldaki orijinal prensipleri temel alır. Neo/liberalizm pazarın ve piyasaların devlet denetiminden kurtulması gerekliliğini ve kamu kuruluşlarının özelleştirilmesini şiddetle savunur.

- Büyük sermayedarlar nihayet sosyal devlet ve işçi hakları uygulamaları nedeniyle yeterince kar edemedikleri ve mutlu olmadıkları paylaşımcı düzeni, insan emeği sömürsüne dayalı ancak kendilerine daha çok kar getirecek bir sistemle değiştirme şansı yakalamışlardı. Bu nedenle küresel sermayenin büyük maddi desteğiyle Chicago Üniversitesi’nde hocalık yapan **Friedrich Von Hayek** ve Milton Friedman gibi düşünürlerin (Chicago boys) önderliğinde neo-liberalizmi kılavuz edinmiş yeni enstitüler, araştırma merkezleri, akademik dergiler oluşturuluyordu.

- Sermayenin milyon dolarlık desteğiyle neo-liberal fikirler kısa sürede akademik dünyada hakim güç haline gelmeye başlıyor, akademik onurunu koruyarak bu duruma itiraz eden profesörler geri kafalı olmakla suçlanıyordu. Bir anlamda Gramsci’nin ifade ettiği gibi neo-liberaler kendi hegemonik söylemlerini oluşturuyor ve halkları manipüle ediyorlardı. Yani kısa sürede Von Hayek ve Friedman gibi sahte peygamberler sayesinde para ve neo-liberalizm dünyanın yeni ve en yaygın din inancı haline geliyordu.

- 1970'lerin sonlarından başlayarak neo-liberal programlar "başka alternatif yok (there is no alternative)" söylemleriyle uygulamaya konuluyor, 1980'lerde dünya genelinde sol hükümetlerin yerini liberal-sağcı iktidarlar alıyordu. İngiltere'de muhafazakar-liberal "Demir Leydi" Margaret Thatcher'ın, Amerika Birleşik Devletleri'nde milliyetçi-liberal "kovboy" Ronald Reagan'ın ve de ülkemizde 12 Eylül'ün cunta idaresi ve Turgut Özal'ın başa gelmeleriyle dünyada neo-liberalizm mutlak iktidarını ilan etmeye hazırlanıyordu.
- Neo-liberaller çevre sorunlarını ve sosyal felaketleri hiçe sayarak piyasa dengelerine güvenilmesi gerektiğini ifade ediyorlardı. **Neo-liberalizmin bu dönemde ortaya çıkan akademik çalışmalarda da söylendiği üzere üç temel amacı vardı;** mal ve hizmetlerin (1) ve sermayenin (2) tüm dünya çapında serbestçe dolaşması ve pazarın genişletilmesi için küresel kapitalizme entegre olmayan yapı ve blokların dağıtılarak yatırım özgürlüğünün (3) tüm dünyada sağlanması.

Burada hukuka ve adalete bakış açısı da farklıdır:

► Hayek'e göre adalet:

- Daha çok prosedürel bir şeydir. Sosyal adaleti sağlamak gibi bir amaç yoktur.
- Kişiler arasında fırsat eşitliği vardır.
- Devletin müdahale etmesi eşit şartların önüne geçer.

(b) Elitist Yaklaşım:

- Elitistlerin görüşüne göre toplum aslında belli yetkilere sahip küçük bir azınlık tarafından yönetilmektedir, öyle de olmalıdır. Demokrasi sanıldığı gibi halkın halk tarafından yönetilmesi değildir. Belli elit küçük gruplar vardır, halk bunlar arasından kimin kendini yöneteceğini seçer; yani halkın yalnızca kendisini yönetecekleri kabul veya red imkanı vardır.
- Aslında insanlar belirli bir konuda en fazla yetkinliğe sahip kimse onlar tarafından yönetilmelidir. Ya böyle olmalıdır ya da zaten olağan budur.
- Aslında demokrasilerde de farklı gruplar seçmenin oyunu alabilmek için rekabete girerler yoksa "halk için yönetim" bir mittir. Yönetime aday olan farklı farklı gruplar vardır ve bunlar arasında rekabet vardır. Bu rekabetin sonucunda da bir grup kazanır, diğeri kaybeder. Demokrasi de bundan ibarettir.

(c) Kuramsal Devletçilik Yaklaşımı: işlenmedi.

(d) Feminist Yaklaşım:

- Feminizmin içinde de pek çok ayrı alt akım var ve bunların bazıları bazı temel noktalarda farklılık yaşıyorlar ama ortak noktaları hem toplumsal yapının, hem de devlet denilen mekanizmanın ve hukukun da ataerkil olduğunu söylerler; çünkü her zaman toplumsal cinsiyet eşitsizliği az ya da çok her toplumda vardır, devlet denilen yapıyı oluşturan ve hukuk denen yapıyı ortaya çıkaran ataerkil zihniyettir. Kültür de, hukuk da, dil de ataerkildir. Özellikle liberal demokrasilerde hukuk kendini bütün cinsiyetlerde eşit davranıyormuş gibi gösterse de aslında özünde kuşkusuz ataerkildir. Örnek: Kadının evlendiğinde erkeğin soyadını alması, askerlik, evi geçindirenin erkek olması fikri.
- Epeyce uzun bir zamandır getirdiği eleştiriler ile birçok paradigmayı geliştirmiş ve yeni tartışmaların gündeme gelmesini sağlamıştır.
- Feminizm kendi içerisinde pek çok farklı yaklaşımı barındırır.
  - **Ortaklaşılan nokta:** Toplular, kültürler ataerkil yapıdadır. Ataerkil yapı, bir cinsiyetin diğesine nazaran daha üstün olduğu yaklaşımdır. Eşit hak talebinde bulunurlar.

- Devlete ve hukuka ilişkin getirdikleri eleştiriler ortaklaşıyor. Devlet denilen yapı da ataerkildir. Hukuk da ve hatta kullandığımız dil de böyledir.
- Hukuk bazen kullandığı dil ve kavramlarla doğrudan ayrımcı olabiliyor. Bazen de nötr gibi gözükse de özünde ayrımcı olabiliyor.
  - **Örnek:** Anayasa herkesin çalışma hakkına sahip olabileceğini söylüyor. Kadın ve erkek arasında bir ayırım gütmüyor ki zaten taraf olduğumuz uluslararası sözleşmeler de bu duruma aykırıdır. Doğum izni verdi diyelim ama çocuğunun kreş hakkını vermedi. Kadının çocuğuna bakacak kimse yoksa kadın sadece istihdam piyasasında kalabilecek için ne yapacak?

DEVLET ve EKONOMİ İLİŞKİSİ:

- Liberalizme göre devlet ve ekonomi son derece farklı alanlardır ama Marksizme göre devlet ve ekonomi son derece yakın bir ilişki içindedir.

Olay ve olgu arasındaki fark nedir? Olay, başlangıcı ve sonucu belli bir durumdur. Olgu ise belli bir sürece yayılan bir sürü olayın bütününden oluşan bir durumdur. Küreselleşme bir olgudur, küreselleşmenin bir de ideolojik boyutu vardır. İdeolojik olarak; küresel bir piyasa ekonomisi var, sermaye giderek küreselleşmiş. Ülkeler de kendi hukuk, ekonomik değerlerini bu küresel anlayış ile bütünleştirmeye çalışıyorlar.

- Olgusal olarak küreselleşme yadsınamaz ve inkar edilemez. Olumlu yanları da var, olumsuz yanları da. Eleştirilen anlamda küreselleşme ideolojik boyutuyla ilgili; yani neo/liberal bir kürselleşme kavramı genel olarak eleştirilen.
- Neo/liberalizm, liberalizme dönüşü sembolize ettiği için devletin sosyal devlet uygulamalarına üstlendiği rollerden geri çekilmesi, devlet ekonomi ilişkisinin belli durumlarda sınırlanması öngörülmüştür.
- Devlet, toprak, sermaye, kamu hizmetlerinin (işverenlik bağlamından) sahibidir. Vergiler sayesinde yeniden bölüştürme yapar. Dolayısıyla da vergilendirmeyi sadece yeniden bölüştürme işlevi için değil, belli sosyal politikaları gerçekleştirmede araç olarak kullanıyor. **Örnek:** Alkolde vergi oranlarını yüksek tutarak içimini azaltma politikası, sosyal hayatın düzenini sağlama fonksiyonu.
- Devlet hem sosyal, he de ekonomik politikalar oluşturuyor.

SONUÇ: Küreselleşme ekonomik, toplumsal, kültürel, hukuksal anlamda bütünleşmeyi ifade eden bir süreçtir. Eskiden ulus devlet anlayışı çıktığında her devlet kendi içinde en üstün buyurma gücüne sahip dışa karşı bağımsızdır ama artık bakıldığında uluslarüstü örgütler, sermaye, yaptırımlar mevcut. Uluslararası sermayeler bazen bir devletin bütçesinden daha bile büyük olabiliyor. Aynı zamanda devletler bazen gönüllü olarak egemenliklerinden belli ölçüde ödün vererek uluslararası alanda rol alıyorlar. Uluslararası bir sisteme tabi oluyorlar. Küreselleşme bütün devletleri aynı ölçüde etkilemiyor; çünkü bazı devletler bu politikalara yön verebilen güçlü devletler, bazı devletler ise o politikaları alan (politikaları alıcı) devlet konumuna geliyor. Devlet uluslararası sermayeyi ülkesine çekmek istediğinde buna ilişkin altyapı ve hukuk sistemini oluşturma rolü üstleniyor ama asıl sorun az gelişmiş ülkelerde bu düzenlemeler ekonomik açıdan güçsüz olan bireylerin hakkını ihlal eden hukuki düzenlemelerle ortaya çıkıyor; yani yatırımcıyı ürkütmemeye çalışırken kamu yararıyla çelişen, her bireyin hakkını gözetemeyen bir yapı ortaya çıkıyor; yani küreselleşmeden her modern devlet aynı ölçüde etkilenmiyor. Ortak nokta bütün ulusları aşan bazı örgütlenmeler var ve bunlara devletler üye.

- **TARTIŞMA:** Modern devlet denen yapı çok zayıflamıştır ve giderek bir çöküşe mi sürükleniyor, evrilerak yerini farklı bir yapı mı alacak? Küreselleşmenin ulus devletlerde yarattığı tahribat neye sebep olmuştur? Tarihsel olarak bakıldığında insanlık tarihinin çok küçük bir kısmında devletler var olmuştur. Küresel aslında olumsuz anlamıyla da herkesi eşit düzeyde etkilemiyor. Zayıf devletleri daha da dezavantajlı konuma getirebiliyor. Küresellik klasik ulus devletleri aşındırmış durumda, bir yandan devletler çok farklı işlevlerini ortaya çıkarmışlar. Devletlerin farklı bir biçimde varlığını sürdüreceğini söylemek mümkün.